

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče a následná pěstounská péče ve Zlíně

Jana Machů

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana MACHŮ**

Osobní číslo: **H09112**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Svěření nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče a následná pěstounská péče ve Zlíně**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Archerová, Caroline, *Dítě v náhradní rodině*, Portál 2001, ISBN 80-7178-578-4.

Matějček, Z. A kol.: *Osvojení a pěstounská péče*, 2002, ISBN 80-7178-637-3.

Škoviera, A.: *Dilemata náhradní výchovy*, Portál, Praha 2007, ISBN. 978-80-7367-318-5.

Matějček, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, 1994, ISBN. 80-85282-83-6.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Růžičková

Ústav pedagogických věd

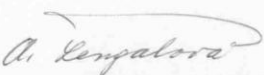
Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

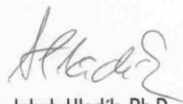
4. května 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2.5.2012

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-li autor takového díla uděliti svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce je věnována institutu svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče a následně do pěstounské péče. Zabývá se příčinami a okolnostmi, za kterých bývá nezletilé dítě svěřováno do péče jiné fyzické osobě než rodiče a následně do pěstounské péče.

Klíčová slova:

Dítě, péče, fyzická osoba, náhradní rodinná péče

ABSTRACT

This Bachelor's thesis is dedicated to an institute of the child's delegation to the furnace of another individual than a parent and his further delegation to the foster care. It deals with causes and circumstances under which the child's care is delegated to the furnace of another individual than a parent and further delegated to the foster care.

Keywords:

Child, care, individua, foster care

„Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát. A je v naší moci!“ (Matějček, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, str. 17).

Chtěla bych poděkovat Mgr. Martině Růžičkové za vedení práce a cenné rady, dále svému manželovi za velkou podporu a pomoc a svým dětem za trpělivost.

Dále bych chtěla poděkovat pracovnícím právní ochrany dětí za ochotu při vyplňování dotazníků.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG, jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA.....	12
1.1 FUNKCE RODINY A JEJICH PORUCHY	12
1.2 PORUCHA FUNKCÍ RODINY A PÁSMA FUNKČNOSTI RODINY	13
1.2.1 Rozdělení poruch funkcí rodiny	14
Porucha biologicko reprodukční funkce	14
Porucha ekonomicko zabezpečovací funkce	15
Porucha emocionální funkce.....	15
Porucha socializačně výchovné funkce.....	15
1.2.2 Sanace rodiny	16
1.3 PORUCHY RODIČOVSTVÍ	17
2 NÁSILÍ V ŽIVOTĚ DÍTĚTE.....	18
2.1 SYNDROM CAN	18
2.1.1 Formy syndromu CAN.....	19
2.1.2 Následky syndromu CAN.....	23
2.1.3 Prevence syndromu CAN.....	23
3 NÁHRADNÍ RODINNÁ VÝCHOVA	25
3.1 OSVOJENÍ	26
3.1.1 Mezinárodní osvojení.....	27
3.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	27
3.3 SVĚŘENÍ DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE	28
3.4 PORUČENSTVÍ.....	30
3.5 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	31
3.6 DALŠÍ FORMY NÁHRADNÍ PÉČE.....	32
4 FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN.....	35
4.1 PŘÍSPĚVEK NA ÚHRADU POTŘEB DÍTĚTE	35
4.2 ODMĚNA PĚSTOUNA	35
4.3 PŘÍSPĚVEK PŘI PŘEVZETÍ DÍTĚTE.....	36
4.4 PŘÍSPĚVEK NA ZAKOUPENÍ MOTOROVÉHO VOZIDLA.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
5 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	38

5.1	CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	38
5.2	VOLBA VÝZKUMNÉ STRATEGIE.....	38
5.3	VÝZKUMNÝ SOUBOR A POSTUP VÝZKUMU.....	39
5.4	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	39
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	41
6.1.1	Případová studie	61
6.2	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	64
7	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	68
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	74
	SEZNAM OBRÁZKŮ	75
	SEZNAM TABULEK.....	76

ÚVOD

Přes všechny problémy, kterými si rodina v historii prošla, zůstává i v současné době těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Rodina je nezastupitelná při předávání hodnot z jedné generace na druhou, má nezastupitelnou funkci v oblasti socializace. Nachází se na počátku vývoje osobnosti člověka a má možnost jej dále ovlivňovat. V současné společnosti však přibývá rodičů, kteří nejsou schopni nebo se nemůžou postarat o své děti.

Vážným ohrožením vývoje dítěte je nestabilita rodinného života. Fungování rodinného systému je založeno na charakteru a osobnosti rodičů, na jejich citových vztazích a odpovědnosti za celou rodinu. Když některý z partnerů selže ve své úloze, nebo selžou-li oba, vážně se narušuje, až rozvrací celé rodinné společenství. Nejhuře jsou pak postiženy děti nedostatečnou péčí a výchovou, ztrátou pocitu jistoty a bezpečí anebo dokonce i ztrátou domova.

Výzkumy (Matějček, Dytrych, 1997, Kovařík, Kukla 1996) dokazují, že prarodiče představují nejúčinnější záchrannou síť v případě, že jejich rodinám hrozí nějaké nebezpečí. Selžou-li vlastní rodiče, jsou oni těmi prvními, kteří jsou ochotni svým vnoučatům obětavě pomáhat.

Prarodiče (nebo jiní příbuzní) se stávají pečovateli náhle bez přípravy, většinou z důvodu dlouhodobých problémů v rodině, kde děti doposud vyrůstaly. Jejich situace je pak velmi komplikovaná, protože prarodiče většinou žijí jen ze svých důchodů a jiní příbuzní vychovávají své vlastní děti.

Poměrně hodně dětí bývá svěřeno do pěstounské péče příbuzným, většinou jde o prarodiče, celkem výjimečně o tety, strýce, sestřenice, sourozence dítěte atd. Zkušenosti ukazují, že tyto „příbuzenské“ pěstounské péče mají některé odlišné rysy od pěstounské péče v rodinách cizích. Jejich výhodou bývá okolnost, že dítě z dřívějších dnů zná, že dítě zná více či méně je i jejich rodinné prostředí. Jestliže měli a mají tito pěstouni k rodičům dítěte dobrý vztah, mohou jej přenášet na dítě a vazba k němu je tedy tímto faktorem posilována.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodinu je možno podle Dunovského (1999) chápat je malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním svazku rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztazích, i k celé společnosti.

Rodina je:

- a) malá skupina lidí svázaných dohromady věrností, péčí, spoluprací, tradicemi, zvyky a jazykem, jejíž hranice jsou rozlišitelné a zároveň pevné a flexibilní,
- b) mikrosystém, v němž jednotliví členové ovlivňují sebe navzájem a systém jako celek,
- c) část větší komunity (makrosystému), která zpětně působí na rodinu i na její jednotlivé členy (ve sférách sociálních, ekonomických i politických) (Colorosová, 2008).

Velký sociologický slovník (Maříková, 1996) definuje rodinu jako obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou, jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje.

Z hlediska biologicko - reprodukčního se rodinou zabývá demografie. Za podstatné považuje to, že všechny formy vnitřních vztahů rodiny i jejích vztahů navenek jsou úzce vázány na biologické procesy, jejichž mezníky, individuální zrod člověka, dosažení dospělosti a smrt, určují rodinný cyklus.

Sociologický slovník (Jandourek, 2007) definuje rodinu jako formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnujícím přinejmenším rodiče a děti. K dalším znakům patří společné bydlení, příslušnost ke společenské příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd.

1.1 Funkce rodiny a jejich poruchy

Nároky a požadavky na rodinu v dnešní společnosti stále vzrůstají. Důsledkem toho je, že rodina své funkce plní jen nedostatečně. Zejména v sociálně slabém prostředí rodina často

vystupuje jako jediný opěrný bod, kam se její členové, zejména děti, mohou uchýlit. Je tedy stále nenahraditelnou institucí.

Rodina je rozhodujícím činitelem v primární socializaci dítěte. Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí plného symbolů a společenských standardů (Kraus, 2008).

Vážným ohrožením socializace dítěte je nestabilita rodinného života. Fungování rodiny je založeno na charakteru a osobnosti rodičů, na jejich citových vztazích a odpovědnosti za celou rodinu. Když některý z partnerů nebo dokonce oba, není schopen plnit svou úlohu, vážně se narušuje nebo rozvrací celé rodinné společenství. Nejhuře jsou postiženy děti nedostatečnou péčí a výchovou, ztrátou pocitu jistoty a bezpečí a v některých případech dokonce ztrátou domova (Radvanová, Koluchová, Dunovský, 1986).

1.2 Porucha funkcí rodiny a pásma funkčnosti rodiny

Příčin poruch rodiny vzhledem k dítěti je velké množství a jsou nerůznějšího charakteru. Vznikají z chyb v jednotlivých člancích systému - jednotlivec – rodina – společnost a jejich vzájemné interakci. Důsledky těchto chyb se pak projevují ve všech složkách tohoto systému. Poruchy mohou být vázány na jednu, několik nebo všechny čtyři základní funkce rodiny (Dunovský, 1999).

Dunovský (1999) rozdělil rodiny podle funkčnosti na:

- Funkční rodina

Funkční rodinou se rozumí rodina, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci většina.

- Rodina problémová

V problémové rodině se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém nebo vývoj dítěte.

- Dysfunkční rodina

Zde se vyskytují vážné poruchy, které bezprostředně ohrožují rodinu a vývoj dítěte. Tyto poruchy již není rodina schopna sama zvládnout. Většinou je nutná sanace rodiny.

- Rodina afunkční

Zde jsou poruchy takového rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí či dokonce je ohrožuje na samotné existenci. Sanace takové rodiny je zbytečná, jediným řešením je dítě z rodiny vzít a umístit je v jiné, náhradní, rodině (Dunovský, 1999).

Funkce rodiny jsou podle Krause (2008) tyto:

- biologicko – reprodukční
- sociálně – ekonomická
- ochranná (zaopatřovací, pečovatelská)
- socializačně – výchovná
- rekreační, relaxační, zábavná
- emocionální

1.2.1 Rozdělení poruch funkcí rodiny

Dunovský (1986) rozdělil funkčnost rodin podle poruch:

Porucha biologicko reprodukční funkce

O poruše biologicko reprodukční funkce hovoříme tehdy, jestliže se v rodině děti nerodí nebo se rodí děti nějak poškozené. Problémem v této oblasti je i nezodpovědné rození dětí do nepříznivých životních podmínek nebo rodičům, kterým jejich zdravotní stav nedovoluje řádnou péči o děti.

Biologicko reprodukční funkce je přímo spojena s funkcí ekonomicko zabezpečovací, tedy se standardem rodiny. Ten se snižuje s vyšším počtem dětí v rodině a také se zvýšenými společenskými nároky na jejich výchovu.

Dále tato funkce souvisí také s postižením dětí. Postižené dítě představuje řadu vážných problémů pro jednotlivé členy rodiny a také pro fungování rodiny jako celku. Tato situace se nejvíce dotýká funkce socializačně výchovné (Dunovský, 1986).

Porucha ekonomicko zabezpečovací funkce

Základní selhání této funkce rodiny pramení z toho, že rodiče se nechtějí zapojit do výrobního procesu a zajistit tak pro rodinu dostatek finančních prostředků. Tato funkce se netýká jen materiálního zabezpečení rodiny, ale také oblasti psychologické, právní, pevnosti a trvalosti rodiny. Při nedostatečném hmotném zabezpečení se pak u dítěte objevují projevy kulturní deprivace (Dunovský, 1986).

Porucha emocionální funkce

Poruchy emocionality jsou zdrojem nebo původním jevem většiny rodinných poruch. Tato porucha rodiny ohrožuje především vyrovnanou rodinnou atmosféru. Dítě je o ni připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodičů, což může mít za následek opuštění, sociální osiření, či dokonce týrání a zneužívání. Vývoj dítěte je poznamenán ztrátou citového zázemí a ztrátou pocitu bezpečnosti a jistoty. Porucha této funkce rodiny narušuje i funkci biologicko reprodukční. Nezodpovědnost dospělých v sexuálním životě může mít za následek narození dětí nechtěných, neplánovaných, dětí s genetickými vadami nebo dětí, které nemají připraveno vhodné prostředí ani péči.

Porucha socializačně výchovné funkce

Ve vztahu k dítěti je tato funkce nejdůležitější. Dunovský (1986) tuto poruchu rozčlenil na 3 části:

- a) rodiče se nemohou starat o dítě – důvod je spatřován v přírodních podmínkách a situacích, smrti jednoho nebo obou rodičů, jejich chronické onemocnění, invalidita,
- b) rodiče se nedovedou starat o dítě – rodiče nedovedou zabezpečit dítěti alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby. Příčinou bývá to, že rodiče jsou velmi mladí, nezralí, porušená struktura a stabilita rodiny,
- c) rodiče se nechtějí starat o dítě – důvodem je porucha osobnosti rodičů, jejich disharmonický vývoj.

1.2.2 Sanace rodiny

Sanace rodiny byla v českém prostředí sociální práce definována Oldřichem Matouškem v roce 2003: „*Sanace rodiny (podpora rodiny – postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen.*“ (in kolektiv autorů, Sborníky 39 – Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, str. 8).

Podle Věry Bechyňové, ředitelky o.s. Střep – Českého centra pro sanaci rodiny (2003), je sanace rodiny soubor sociálně právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány anebo ukládané převážně rodičům dítěte a dítěti, ohroženému na sociálním, biologickém a psychologickém vývoji. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základem sanace rodiny je pomoc dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině.

Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům a dítěti pomoc a podporu k zachování celé rodiny. Konkrétně jde o činnost směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, nebo k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění, nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu za zařízení pro výkon ústavní výchovy (Bechyňová, 2008).

Věra Bechyňová a Marta Konvičková (2008) uvádí dvě oblasti sanace rodiny. Jsou to stránka formální, která obsahuje např. zajištění matričních dokladů a platných dokladů totožnosti, zajištění dávek státní sociální podpory, případně dalších dávek, hledání a udržitelnost zaměstnání, postupné vyrovnávání rodinného rozpočtu, zajištění splátkových kalendářů. Druhou oblastí je obsahová stránka rodičovství, která se týká vztahu rodičů a dětí, jejich výchovných schopností a náhledu na situaci a možnosti změn. Pracuje se např. s tématem názoru na aktuální situaci dítěte a rodiny, vztah k jednotlivým dětem v rodině, jak rozumí jejich potřebám a způsobům, kterým si o ně říkají, jak probíhá jejich den s dítětem apod.

1.3 Poruchy rodičovství

Člověk, který nemá schopnost sladit se s dítětem, ať už trvale, či pod vlivem aktuálního stresu, buď dítě zanedbává, nebo se k němu chová intruzivně. Chování rodiče, který nebere ohled na potřeby dítěte, vyvolá u dítěte rozladění (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Gaudin a Polanský (1996, in Matoušek, Pazlarová, 2010) našli u zanedbávajících rodin následující charakteristiky:

- špatně zvládají provoz domácnosti, fungování domácnosti je chaotické,
- chybí jim vedení ve smyslu absence rodičovské autority,
- vykazují více zdravotních problémů,
- jsou hůře schopni řešit konflikty,
- jsou méně soudržné,
- méně vyjadřují pocity ve slovech.

Nejčastější poruchy rodičovství:

- dítě je po svém narození odvrženo nebo fyzicky likvidováno,
- matka po porodu dává dítě do péče jiných osob, aby bylo dítě osvojeno, vychováváno příbuznými,
- matka, v tomto případě oba rodiče, si dítě po porodu ponechávají, ale nedochází k úplnému přijetí dítěte,
- velmi mladí rodiče,
- rodiče ve vyšším věku,
- matka zůstává po narození dítěte sama bez jeho otce,
- somatické poruchy,
- psychické poruchy (Dunovský, 1999).

2 NÁSILÍ V ŽIVOTĚ DÍTĚTE

Násilí je takové jednání, které druhému způsobí bolest nebo jej poškodí. Přestože je násilí přirozená součást života, o čemž svědčí celé dějiny lidstva s jejich válkami, jeho nárůst a především nesmyslnost v posledních letech je překvapující. Změnou životních podmínek a kulturních hodnot se mění obraz chápání interpersonálního násilí především v rodině.

Pro násilí v rodině zůstává charakteristický obraz tělesně týraného, hrubě zanedbávaného a sexuálně zneužívaného dítěte (Vaničková a kol., 1995).

Minulé století bývalo nazýváno stoletím dítěte. Byly v něm přijaty tři závazné dokumenty týkající se práv dítěte:

- Charta práv dítěte (1924)
- Konvence o právech dítěte (1959)
- Úmluva o právech dítěte (1989)

Denně však přesto umírá na světě 40 000, nespočet dětí je vystaveno násilí, diskriminaci, apartheidu a agresi, miliony dětí mají denně hlad a zůstávají bez vzdělání (Vaničková a kol., 1995).

2.1 Syndrom CAN

„Za týrání a zneužívání a zanedbávání dítěte považujeme: Jakékoliv nenáhodné, preventabilní (vědomé i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“ (Dunovský a kol., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 24).

Týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte je jednou z příčin potřeby svěřeni dítěte do péče jiné osoby.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte a jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli,

hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte (Dunovský a kol., 1995).

2.1.1 Formy syndromu CAN

- Tělesné týrání dítěte aktivní povahy

Mezi děti tělesně týrané s následným poraněním se zařazují děti, u nichž vzniklo poranění v důsledku bití, popálení, opaření, trestání a také ovšem selhání ochrany dítěte před násilím.

Druhou podskupinou jsou tělesně týrané děti, které nemají bezprostřední známky tělesného poranění, ale jsou zasaženy mnohým utrpením způsobeným dušením, otrávením či jiným obdobným násilím. Dále sem patří děti, které jsou vystavovány opakovaným lékařským vyšetřením. Přitom platí, že čím je dítě menší, tím je bezmocnější a tím méně schopné obrany. I u nás je nejvíce zabíjeno dětí do jednoho roku (Dunovský, 1995).

Fyzické týrání se projevuje nejčastěji přehnaným trestáním dítěte. Cíle není ublížení dítěti, ale spíše nehoda (Vaníčková a kol., 1995).

U dětí tělesně týraných, pokud nedojde k úmrtí, zůstávají ve vysokém procentu trvalé následky tělesného poškození a tyto následky jsou vždy spojeny s poškozením psychického zdraví (Vaníčková a kol., 1995).

Zvláštní podskupinou je Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy). V souvislosti s rozvojem poznávání syndromu CAN se ukázalo, že existují i případy, kdy si rodiče vedle úmyslných otrav různými léky vymýšlejí u dětí nejrůznější příznaky a onemocnění, případně je „vyrábějí“, tj. uměle připravují tak, aby dítě pro ně bylo vyšetřováno a také léčeno.

- Tělesné týrání pasivního charakteru

Dunovský a kol. (1995) tím myslí nedostatečné uspokojování aspoň těch nejdůležitějších tělesných potřeb dětí, a to v návaznosti na psychické a sociální potřeby. Jde o úmyslné nepečování při závažných psychických poruchách či značné nezralosti rodičů, o opomenutí v péči rodičů o dítě či nepochopení rodičovské role. Výsledkem těchto skutečností je neprospívání dítěte, jeho větší nebo menší zanedbanost, nedostatečné rozvinutí sil a schopností ve všech oblastech života i ve vztahu k blízkému a i vzdálenému okolí.

K nejzávažnějším důsledkům tohoto zacházení s dítětem patří jeho zpustnutí a v krajním případě i jeho smrt. Patří sem porucha v prospívání dítěte neorganického původu, nedostatek zdravotní péče, nedostatky ve vzdělání a výchově, nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany a děti vykořisťované (Dunovský a kol., 1995).

- Psychické týrání

Psychické týrání je dokumentovatelné jen velmi obtížně, proto se s ním setkáváme velmi zřídka (Dunovský a kol., 1995).

Psychické týrání je provázeno závažnými změnami v chování dítěte. Jejich rozpoznání a posouzení vyžaduje účast dalších odborníků jako dětského neurologa, psychologa a psychiatra (Dunovský a kol., 1999).

Psychické násilí se projevuje především slovně. Dítě je rodiči podceňováno, zesměšňováno, je mu neustále připomínána jeho skutečná či domnělá nedostatečnost. Psychické násilí může však nabýt i formy citového vydírání, kdy rodiče udržují u dítěte pocit viny a vyžadují na dítěti určitý způsob chování a odčinění této viny.

Psychické násilí mohou rodiče na dítě vyvíjet i celkovým klimatem rodiny. Je to nemožnost jakékoliv diskuze, přehnané uplatňování autority ze strany rodičů a absolutní omezování dítěte.

Psychicky strádá dítě i v rodině, kde nejsou uspokojovány jeho psychické potřeby. Potom hovoříme o psychické deprivaci dítěte (Vaníčková a kol., 1995).

- Sexuální zneužívání

Pohlavní týrání je vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, nebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá (Vaníčková a kol., 1995).

Sexuální zneužívání se rozděluje na:

- bezdotykové – setkání s exhibicionisty, účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavení dítěte sledování pornografie,
- dotykové neboli kontaktní – dochází k pohlavnímu kontaktu včetně laskání prsou a pohlavních orgánů dítěte, pohlavnímu styku, orálnímu či análnímu styku.

- Podle Dunovského (1995) sem řadíme:
- exhibicionismus – bezkontaktní forma, při které dospělý ukazuje své genitálie okolí,
- harassment – dospělý zneklidňuje dítě slovními výpady, poplácáváním po zadku, tisknutím k sobě, chování dospělého má sexuální podtext,
- obtěžování – jde o sexuální útok, při kterém je dítě dospělým obtěžováno, líbáno a osaháváno na erotogenních zónách,
- sexuální útok – dospělý se za užití síly dotýká dítěte na erotogenních zónách,
- znásilnění – označuje vynucené vniknutí do vagíny, konečníku či úst dítěte penisem,
- incest – jedná se o styk dítěte s pokrevním rodičem, dítětem a příbuzným a mezi sourozenci,
- pedofilní obtěžování – jedná se o obtěžování prepubertálního dítěte dospělým,
- sexuální turistika, skupinové zneužívání – sexuální uspokojení dospělého dítětem,
- sexuální útok s následkem smrti – sexuální deviant ublíží dítěti tak, že je usmrtí.

- Zanedbanost, zanedbávání a psychická deprivace

Podle Dunovského (1995) se zanedbávaným dítětem myslí dítě, které je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých pro svůj zdravý fyzický a psychický rozvoj.

„Psychická deprivace je stará jako lidstvo samo, jen okolnosti jejího vzniku, intenzita a projevy se mění.“ (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, str. 84).

Psychická deprivace je podle Matějčka stav, který vzniká, jestliže člověk nemá uspokojovány psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Autoři rozdělili psychickou deprivaci do 4 úrovní:

- potřeba přívodu podnětů a dostatečné míře a variabilitě
- potřeba mít kolem sebe smysluplný svět
- citová, emoční potřeba

- potřeba sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost

U dětí ve věku do tří let se deprivace projevuje celkovým opožděním psychomotorického vývoje, citlivým ukazatelem je řeč. U dětí v předškolním věku přetrvává povrchnost citových vztahů, nedůvěra k lidem, někdy také agresivita. V pubertálním a adolescentním věku se důsledky projevují ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování, ze zde zvýšené nebezpečí závislosti na alkoholu a na drogách (Matějček, Dunovský, Bubleová, 2002).

- Zvláštní formy CAN

Mezi zvláštní formy CAN patří:

- systémové týrání (druhotné zneužívání a ponižování)
- nedostatečná péče o děti v problémových rodinách, dále opakovaná, necitlivě prováděných, osobnost dítěte poškozujících odborných vyšetření. Znamená to také ubližování (sekundární viktimizaci) po prvním poranění, traumatu dítěte právě těmi, kteří by měli dítě chránit.
- organizované zneužívání dětí - jedná se o dětskou prostituci, pornografii, incest atd.
- rituální zneužívání - je takové zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, které mají náboženskou, magickou a nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství.
- sexuální turismus - v praxi to znamená, že cizinci přijíždějí do cizí země se záměrem vyhledat dítě ke svému sexuálnímu uspokojení.
- Münchhausenův syndrom by proxy (Dunovský, 1986).

2.1.2 Následky syndromu CAN

Následkem syndromu CAN mohou být:

- Psychická deprivace a traumatizace – může to být deprivace, která vznikne z důvodu nedostatku podnětů, nebo naopak dochází k přetěžování dítěte nepřiměřeným množstvím podnětů, dále deprivace, která se projeví především v procesu integrace vlastního Já jako následek nedostatečně rozvinutého vztahu dítěte s matkou. Nakonec to je deprivace, která se projevuje v procesu socializace, tj. následek chybějícího vztahu dítěte s matkou nebo nezájem matky o projevy dítěte.
- Posttraumatická stresová porucha – traumatizace a vysoká hladina stresu je spojujícím prvkem mezi CAN a PTSD,
- Transgenerační přenos – pokud je dítě týráno, zneužíváno či zanedbáváno, existuje zde zvýšené riziko, že i ono bude své děti vychovávat nevhodným způsobem (Bechyňová, Bubleová a kol., 2007).

2.1.3 Prevence syndromu CAN

- Primární prevence

Primární prevence má za cíl snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku poškození. Je to jednak prevence:

- specifická – zaměřená proti rizikům vedoucím ke vzniku poškození, bránit vzniku rizikových skupin obyvatelstva, rizikových životních situací,
- nespecifická – podpora zdravého vývoje dítěte z rodiny, vytváření podmínek pro zdravý vývoj, vytvářet vzdělávací a intervenční programy

Metody primární prevence jsou rozděleny do 4 skupin:

- široká osvěta veřejnosti a obecná opatření ve prospěch rodin s dětmi
- vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte
- praegradační výchova lékařů a pedagogů
- výchova dětí a mládeže (Vaníčková a kol., 1995).

- Sekundární prevence

Sekundární prevence má za cíl vyhledávat rizikové skupiny obyvatelstva a rizikové životní situace z hlediska CAN. Okolnosti ovlivňující poškození dítěte v rodině vycházejí buď ze samotného dítěte, nebo z rodiny dítěte.

Rizikové děti jsou:

- děti s lehkými mozkovými dysfunkcemi
- děti z jiných příčin nadměrně dráždivé, zlostné a trucovité
- děti s různým stupněm mentální retardace
- děti s lehce sníženými intelektovými schopnostmi.

Rizikovými osobami jsou:

- lidé s anomálním vývojem osobnosti (lidé neurotičtí, závislí na drogách, alkoholu)
- mladiství rodiče, nezralí, nevyspělí
- žijící chronicky ve stresové situaci
- lidé příliš angažovaní v zaměstnání s nedostatkem času na rodinu
- lidé s psychickým onemocněním
- lidé s deprivací minulostí (Vaničková a kol., 1995).

- Terciální prevence

O terciální prevenci mluvíme, jestliže k násilí nebo jinému ublížení dítěti již došlo a je potřeba zajistit, aby se neopakovalo, aby dítě nebylo dále poškozováno a aby následky poškození byly omezeny na minimum (Vaničková a kol., 1995).

Po zachycení případu CAN a po náležitém zhodnocení je třeba rozhodnout, zda dítě zůstane v rodině anebo zde nezůstane a bude se hledat jiné optimální řešení jeho situace (Matějček, Dytrych, 1994).

3 NÁHRADNÍ RODINNÁ VÝCHOVA

Náhradní rodinnou péčí se rozumí péče o opuštěné, osiřelé dítě, které ztratilo svou vlastní rodinu nebo ji vůbec nenalezlo, v prostředí jiném, v nové rodině, či tak uspořádané malé skupině, která se rodinnému systému co nejvíce přibližuje.

V prvním případě lze hovořit o přirozeném rodinném prostředí, tj. osvojitelská nebo individuální rodinná péče, která vznikla rozhodnutím soudu.

V druhém případě jde o umělé rodinné prostředí různě vytvořených rodinných kolektivů, fungujících na principu pěstounské péče individuální, která přechází v pěstounskou péči kolektivní. (Radvanová, Koluchová, Dunovský, 1979).

O náhradní rodinné výchově hovoříme všude tam, kde je dítě soudním rozhodnutím svěřeno do výchovy někomu jinému než rodičům nebo je nařízena ústavní výchova. Jde o výchovu náhradní, tj. nahrazující výchovu rodičů. Jestliže se uskutečňuje náhradní výchova v rodinném prostředí, hovoříme o náhradní rodinné výchově. Náhradní rodinná výchova je právní vztah mezi nezletilým dítětem a jiným občanem, než je rodič dítěte, vzniká vždy rozhodnutím soudu, její obsah a práva se řídí zákonem podle toho, o jakou formu náhradní výchovy jde. Každá forma náhradní výchovy kromě osvojení zaniká zletilostí dítěte (Plecitý, Salač, 2009).

Hlavním důvodem pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče je ztráta či selhání jeho vlastní rodiny v plnění základních rodinných funkcí. Rodiče buď zemřeli, nebo žijí, ale o dítě se nemohou, nedovedou nebo nechtějí starat. Vývoj dítěte je tím vážně ohrožen nebo již poškozen (Radvanová, Koluchová, Dunovský, 1979).

Formy náhradní rodinné výchovy:

- osvojení
- pěstounská péče
- svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče
- poručenství
- ústavní výchova

„Každá z forem náhradní rodinné péče má totiž něco specifického, žádná není zavrženíhodná a žádná není samospasitelná. Jedna je vhodnější pro jedny děti, druhá pro

jiné. Každá se tzv. normální rodině jinak blíží a jinak se od ní vzdaluje a každá nás také svým osobitým způsobem poučuje o tom, co je to výchova rodinná a co nerodinná“ (Matějček, Rodiče a děti, str. 22).

3.1 Osvojení

„Všechny adoptované děti prožily psychickou bolest; buď na samém začátku, když se jich rodiče vzdali hned po narození, anebo při bolestném zneužívání a zanedbávání, které zažívaly jako starší. To, jak dítě na zraňování reaguje, je velmi individuální a těžko pochopitelné; některé děti zřejmě nejsou tak odolné jako jiné“ (Archerová Caroline, Dítě v náhradní rodině, str. 15).

Osvojení patří k nejdokonalejším institutům náhradní rodinné výchovy, upravuje ho § 63 zákona o rodině, cílem osvojení je, aby dítě, jehož biologičtí rodiče nejsou schopni dítěti zabezpečit výchovu a všestranný rozvoj ve vlastní rodině, žilo a mělo příznivé podmínky pro svůj rozvoj v náhradní rodině – v rodině osvojitelů. Mezi osvojiteli a osvojencem je takový poměr jako mezi rodiči a dětmi a mezi osvojencem a dalšími příbuznými osvojitelů poměr příbuzenský. Osvojit dítě nelze, pokud je mezi dítětem a osvojitelem příbuzenský vztah. Osvojitelé mají k dítěti rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu. Osvojiteli vzniká k osvojení rodičovská zodpovědnost - péče o výchovu, všestranný tělesný a duševní vývoj, vyživovací povinnost, zastupování dítěte a správa jeho jmění. Osvojenec má dále dědická práva k osvojiteli. České právo rozlišuje zrušitelné a nezrušitelné osvojení (Plecitý, Salač, 2009).

Podmínky pro oba typy osvojení:

- osvojit lze jedině nezletilého
- osvojení musí být dítěti ku prospěchu
- osvojiteli se mohou stát fyzické osoby, které svým způsobem života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte
- osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům
- o osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele
- osvojit dítě jako společné mohou pouze manželé

- před rozhodnutím soudu musí být dítě v péči osvojitele nejméně po dobu 3 měsíců na jeho náklady.

3.1.1 Mezinárodní osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno v Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého. V ČR umožňuje osvojení dětí z ciziny a do ciziny. V ČR funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (Matějček, Koluchová, Bubleová, 2002).

3.2 Pěstounská péče

Hlavní účelem pěstounské péče je zajistit dítěti osobní péči podobnou péči v přirozené rodině. Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů § 45a - § 45d, dále v zákoně č. 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 117/1995, o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče), a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové zabezpečení pěstounů). Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z hlediska právního je zde zájem dítěte. Osoba pěstouna musí splňovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun má právo zastupovat dítě jen v běžných věcech, k výkonu mimořádných událostí (např. vyřízení cestovního dokladu) žádá pěstoun souhlas zákonného zástupce dítěte. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jejich příbuznými. Hmotné zabezpečení pěstounské péče je regulováno zákonem č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, ve vážných případech ji může soud také zrušit.

V praxi se uplatňují tyto typy pěstounské péče:

- individuální pěstounská péče, probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem, kteří většinou mají vlastní děti nebo děti vychovali

- skupinová pěstounská péče se děje v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy s vlastními dětmi pěstounů a dalšími 4-6 dětmi přijatými. Jiným takovým zařízením jsou SOS vesničky, kde je pěstounskou péčí pověřena matka – pěstounka. Bydlí s dětmi v samostatném domečku. Skupina takových 10-12 domečků tvoří tzv. Vesničku (Matějček, Koluchová, Bubleová, 2002)
- pěstounská péče příbuzenská – vykonávaná prarodiči nebo jinými příbuznými
- pěstounská péče vykonávaná cizí osobou
- pěstounská péče ve zvláštním zařízení – rodinná skupina se zakládá na manželském principu. Pěstouny jsou manželé, kteří přijímají do své péče celou skupinu „cizích“ dětí různého věku a pohlaví. Počet dětí ve skupině zpravidla nepřesahuje deset.
- pěstounská péče ve zvláštním zařízení – SOS dětská vesnička. Zakládá se na mateřském principu. Pěstounkou je tu samotná matka, která bydlí se svěřenými dětmi (dnes zpravidla šesti) v samostatném domečku. Skupina těchto domečků tvoří společenství „vesničky“ a je plně začleněna do života obce, ve které vznikla. (Matějček, Dytrych, 1994).

Do osvojitelských rodin přichází u nás nyní asi 450 dětí ročně. Do pěstounské péče ve všech jejích formách přichází ročně asi 700-800 dětí. K tomu přistupuje 500 až 600 dětí, které jsou ročně svěřovány „do péče jiných občanů než rodičů“, což většinou znamená péči prarodičů nebo jiných blízkých příbuzných. (Z hlediska psychologického se ovšem tato příbuzenská péče od ostatních forem pěstounské péče již tak neliší) (Matějček, Dytrych, 1994).

3.3 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby rodiče upravuje Zákon o rodině č. 94/1963 § 45. Podle odst. 1 § 45 zákona č. 94/1963 Sb. O rodině - vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěti. Tento institut představuje výrazný zásah do vztahu rodiče – nezletilé dítě. Je zařazen za ustanovení výchovných opatření

s cílem zajistit blaho dítěte. Nejdůležitějšími předpoklady pro uplatnění tohoto institutu jsou:

- existence subjektivních nebo objektivních překážek, které brání rodičům ve výchově jejich dítěte
- zájem dítěte na svěření do jiného výchovného prostředí
- vyjádření dítěte, pokud je schopno formulovat své vlastní názory
- existence fyzické osoby schopné a ochotné výchovu zajistit, jestliže skýtá záruku řádné výchovy dítěte.

Výchova v rodině selhává, jestliže se rodiče o dítě nemohou starat z objektivních nebo i subjektivních důvodů, jestliže se o děti nedovedou starat anebo jestliže se o děti nechtějí starat, tzn. rodiče jsou výchovně nezpůsobilí, asociální, duševně nemocní atd. Důležitým důvodem je i vážné zdravotní postižení dítěte. Ve výjimečných případech není výchova dítěte vlastními rodiči zajištěna proto, že jeho faktickou výchovu zabezpečují jiné osoby (např. prarodiče).

Podle § 45 odst. 2 Zákona o rodině – dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Po rozvodu manželů rozhodne soud o výchově dítěte; do rozhodnutí soudu společná výchova trvá.

Podle § 45 odst. 3 Zákona o rodině – do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Podle § 45 odst. 4 Zákona o rodině – při rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vymezí soud rozsah jejich práv a povinností k dítěti. Rodiče zůstávají i nadále zákonnými zástupci dítěte a rozhodují o jeho výchově, dítě zastupují a spravují jeho majetek, mají k němu vyživovací povinnost. Jestliže soud svěří dítě do péče jiného občana než rodiče, popřípadě do společné výchovy manželů, určí současně vyživovací povinnost k dítěti.

Dle prof. Hrušákové a doc. Králíčkové (2008) lze svěření do péče třetí osoby charakterizovat jako nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy za situace, kdy rodičům brání ve výkonu péče subjektivní nebo objektivní překážky zpravidla krátkodobého

charakteru. Vychází z předpokladu, že po vymizení překážky se dítě vrátí zpět do původní rodiny. Svěření do péče jiné osoby může nahradit tzv. preadopční péči. O této rozhoduje buď soud, nebo v případě, že je dítě v ústavní péči, orgán sociálně právní ochrany dětí. Cílem je dítě svěřit do péče osob, které se po uplynutí zákonné doby stanou osvojiteli dítěte. V tomto případě se nepředpokládá zpětný návrat dítěte do původní rodiny.

Podle JUDr. Zdeňky Králíčkové (2008) jelikož se prarodiče a nejbližší příbuzní dítěte a členové širší rodiny mnohdy sami ujímají péče o dítě v krizi, o které nemohou nebo nechtějí pečovat jeho rodiče, a nukleární rodině tím vlastně pomáhají (dítě si nezvyká na cizí, má šanci na styk s rodiči i návrat zpět), neměla by být pěstounská péče jako tradiční institut náhradní rodinné péče o dítě v rodině zakazována bez zákonného podkladu.

Pěstounská péče je státem financována. Někteří příbuzní mají k dítěti vyživovací povinnost, někteří nemají. U dávek pěstounské péče nejde jen o odměnu pěstouna, nelze přehlížet blaho dítěte. Jsou-li finanční možnosti pěstounů vysoké, lze z výživného dítěti spořit. Jestliže jsou pěstouni ve svízelné finanční situaci (což je v praxi nejčastější), zajistí jim institut pěstounské péče nepochybně důstojný život.

3.4 Poručenství

Poručenství upravuje zákon o rodině v § 78 až § 82 zákona o rodině.

Soud ustanoví dítěti poručníka, jestliže:

- rodiče zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu

Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na totéž hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi ním a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jako je mezi rodiči a dítětem.

Zákon stanoví práva a povinnosti poručníka k dítěti takto:

- výchova dítěte

- zastupování dítěte
- správa majetku dítěte

Poručník podává soudu zprávy o osobě poručence každý rok, jakékoliv rozhodnutí v podstatné věci, která se týká dítěte, je potřeba schválit soudem.

3.5 Ústavní výchova

Formou náhradní výchova je také výchova ústavní, je upravena zákonem o rodině § 46. Návrh na nařízení ústavní výchovy podává OSPOD a ústavní výchovu nařizuje soud, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže ze závažných důvodů rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu rodiče ji nemohou nebo nechtějí zabezpečit.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, tj. svěřením do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, do pěstounské péče nebo osvojením, protože náhradní rodinná péče má vždy přednost před výchovou ústavní. (zákon o rodině).

Ústavní zařízení jsou:

- dětské domovy rodinného (bytového) typu vznikají přebudováním některých dětských domovů tak, že budovy ústavu jsou rozděleny na bytové jednotky, v nichž žije vždy skupina dětí různého věku a pohlaví (zpravidla však až od předškolního věku) se svými dvěma nebo třemi vychovateli, kteří se ve službě střídají. Vychovatelé, byt a složení skupiny jsou tedy poměrně stálé. Přípravu jídla, praní prádla a všechny ostatní služby zajišťuje ústav jednotně pro všechny tyto bytové jednotky.
- kojenecké ústavy a dětské domovy klasického typu jsou nejvíce vzdáleny normální rodině. Ústav zajišťuje všechny služby pro všechny děti jednotně. Děti jsou rozděleny do skupin zpravidla podle věku, vychovatelé se u skupin střídají. Skupina má jednotný výchovný program a ústav má jednotný provozní řád.

3.6 Další formy náhradní péče

Další formou náhradní rodinné péče je opatrovnictví. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymeze rozsah jeho práv a povinností vůči dítěti, a to vždy s ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník se dítěti ustanovuje např. při osvojení, opatrovník však není zákonným zástupcem dítěte. Opatrovník nahrazuje rodiče pouze v omezeném rozsahu, dílčím způsobem vykonává některá práva a povinnosti rodičů. (Matějček a kol., 2002).

Poradenství v oblasti náhradní rodinné péče je komplex služeb, jehož cílem je poskytovat uživatelům informace o jejich právech, povinnostech a oprávněných zájmech, nabízet různé možnosti řešení jejich životní situace a pomáhat tyto možnosti realizovat. Cílovou skupinou jsou žadatelé o náhradní rodinnou péči a rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči, které vnímají svoji životní situaci jako obtížnou a nejsou schopny ji řešit vlastními silami ani s pomocí svého okolí. Jsou to např. Středisko NRP, Sdružení pěstounských rodin, FOD, Trialog, ISIS, Střep, Dům rodin, Dětský úsměv apod.

Osobní asistence je jednou z forem realitní (úlevné) péče zaměřené na pěstounské rodiny pečující o děti se zdravotním handicapem. Cílem je pomoci dětem s postižením zvládnout prostřednictvím osobního asistenta ty úkony, které by dělaly samy, kdyby postižení neměly, a odlehčit tak rodičům, tj. i pěstounům, celodenně a celoživotně pečujícím o tyto děti. Cílovou skupinou osobní asistence jsou děti se zdravotním, mentálním či kombinovaným postižením v pěstounské péči. Tato služba obsahuje zejména doprovázení dětí do mateřské školy či do školy základní, speciální, pomocné, zvláštní, na volnočasové aktivity, rehabilitaci apod. a vychází z individuálních potřeb rodiny. Tuto službu poskytuje např. Středisko NRP ve spolupráci s Nadačním fondem Rozum a cit, Nadace Charty 77 – Konto Bariéry, Nadace Dětský mozek.

Azylové domy pro děti jsou zařízení poskytující komplexní první pomoc a intervenci akutně ohroženým, týraným, zneužívaným a opuštěným dětem v návaznosti na další zúčastněné orgány. Cílem je pomáhat dětem, které se ocitnou v obtížné a naléhavé životní situaci, a komplexně řešit jejich situaci. Péče o děti ve zvlášť obtížných situacích zahrnuje ubytování dětí, stravování, poskytnutí výchovné, vzdělávací a aktivační služby, pomoc při

prosazování práv a zájmů dítěte, psychoterapii. Jsou to např. Azylový dům v Praze 2, Charita Ostrava.

Klokánek je nový projekt Fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nahradit ústavní výchovu týraných, zanedbávaných, zneužívaných nebo jinak sociálně ohrožených dětí přechodnou a okamžitou rodinnou péčí.

Denní centrum pro děti se specifickými potřebami je zařízení, jeho cílem je zejména navázání prvního kontaktu, výchova a vzdělání, snížení sociálních a zdravotních rizik a zprostředkování návazných služeb. Cílovou skupinu tvoří zejména rodiny pečující o dítě s postižením.

Komunitní centrum je komplex služeb zaměřený na zlepšení kvality života lidí v místním společenství prostřednictvím aktivace a propojování zdrojů jednotlivců, skupiny a společnosti. Cílovou skupinou komunitních center tvoří zejména lidé, kteří žijí v jedné lokalitě a mají určitý společný zájem a potřebu, jsou to např. Slunečnice, Otevřená rodina.

Dětské domovy rodinného typu, jejichž základním posláním je vytvořit skutečné rodinné prostředí pro maximálně 20 dětí, které nemají vlastní funkční rodiny. Zázemí v domově vytváří manželský pár, který v domově společně s dětmi trvale bydlí. Je to např. Dětský domov Markéta, Duha, obecně prospěšná společnost Radost a další.

Domy na půl cesty jsou zařízení pro přechodný pobyt dívek a chlapců, kteří odcházejí z ústavní péče, jsou bez rodinného zázemí, a pro ty, kteří se ocitli v obtížné životní situaci. Cílem je pomoci mladým lidem v procesu postupného zapojování se do samostatného, běžného života a stát se nezávislými na systému sociální pomoci, popřípadě tuto závislost minimalizovat. Cílovou skupinou domů na půl cesty jsou mladí lidé, věkem blízcí hranici dospělosti, kteří se ocitnou v takové životní situaci, kterou vnímají jako obtížnou a naléhavou a nejsou schopni ji řešit vlastními silami ani za pomoci blízkého okolí, život v rodině pro ně není možný. Dům na půl cesty zajišťuje klientům ubytování, stravování, přičemž zprostředkovává informace, výchovné, vzdělávací a aktivační služby, pomoc při prosazování práv a zájmů. Způsob poskytování služby respektuje specifické charakteristiky cílové skupiny, zejména věk a individuální psychosociální situaci. Komplex služeb

poskytuje současně bydlení a sociální trénink zaměřený na rozvoj psychosociálních dovedností a dalších schopností člověka. Je to např. Dům na půl cesty – projekt Sdružení pěstounských rodin.

Podporované a chráněné bydlení pro děti se závažným zdravotním a sociálním znevýhodněním vyrůstajícím v pěstounské péči. Cílem je podpořit mladého člověka, aby mohl vést běžný život ve vlastním bytě nebo v bytě poskytnutém organizací. Cílovou skupinu tvoří zletilí mladí lidé, kteří vyrůstali v pěstounské péči a jsou v důsledku opuštění či postižení dlouhodobě či trvale znevýhodněni. Tento komplex se skládá z ubytování, pomoci při zajištění chodu domácnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, poskytnutí informací, pomoci při prosazování práv a zájmů klientů. Je to např. Občanské sdružení Pod křídly. (Matějček a kol., 2002).

4 FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN

Dávky pěstounské péče jsou čtyři a jsou určeny ke krytí nákladů svěřených dětí, odměnu pěstouna a na další náklady spojené s touto péčí.

4.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte představuje nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče. Příspěvek se poskytuje do doby zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti jeho pěstounem.

Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,3 násobek životního minima dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se výše příspěvku zvyšuje podle stupně závislosti na pomoci jiné osoby.

Tabulka 1

Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	ve stupni závislosti I	ve stupni závislosti II	ve stupni závislosti III nebo IV
do 6 let	4.002	4.089	5.046	5.394
od 6 do 15 let	4.922	5.029	6.206	6.634
od 15 do 26 let	5.635	5.758	7.105	7.595

4.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je určitým způsobem společenské uznání osobě pečující o cizí dítě v pěstounské péči. Výše odměny činí za jedno dítě měsíčně 3.410,- Kč. Na odměnu ve zvláštních případech má pěstoun, který pečuje alespoň o tři svěřené děti anebo o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné osoby ve stupni II., III. anebo IV. Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží v tom případě, že pěstoun není po celý kalendářní

měsíc výdělečně činný. Tato odměna se pro účely zdravotního pojištění, pojistného na soc. zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti posuzuje jako plat.

Tabulka 2

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3.410
2	6.820
3 nebo 1 závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II, III nebo IV	18.755
4	20.460

4.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Účelem tohoto příspěvku je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě přicházející do náhradní rodinné péče. Výše příspěvku je stanovena podle věku dítěte.

Tabulka 3

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte
do 6 let	8.000
od 6 do 15 let	9.000
od 15 do 26 let	10.000

4.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Tento příspěvek náleží pěstounovi, který má v péči nejméně 4 děti. Podmínkou je, že pěstoun nesmí vozidlo používat na výdělečnou činnost. Příspěvek je poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny, resp. ceny opravy vozidla, nejvýše však 100.000,- Kč [online].

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktická část je zaměřena na zjištění okolností, za jakých bývá podán návrh na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby a následně pěstounskou péči.

Výzkumný projekt byl realizován pomocí triangulace metod - kvantitativní metodologie s využitím dotazníkového šetření, studiem dokumentů, a dále kvalitativní metodou formou kazuistiky.

5.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem práce bylo zmapování stavu, který byl v době podání návrhu na svěření nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby k soudu a po svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. Dalším cílem bylo zjištění z názorů soudců a sociálních pracovníků právní ochrany dětí, jaké mají zkušenosti s pěstounskou péčí následující po svěření dítěte do péče jiné osoby.

5.2 Volba výzkumné strategie

Výzkum byl proveden triangulací. Triangulace je projekt, který se vztahuje k procesu objevování ve výzkumu. Existuje několik typů triangulace:

- triangulace metod (rozhovor, ohnisková skupina)
- triangulace zdrojů dat (rozhovor s učitelem, jeho kolegy, žáky)
- multiperspektivní triangulace (změna teoretické perspektivy)
- kombinace přístupů (kvalitativní, kvantitativní přístup) (Švaříček, Šed'ová, 2007).

První výzkumnou metodou bylo zvoleno studium dokumentů, a to konkrétně spisové dokumentace Okresního soudu ve Zlíně.

S tímto typem výzkumu se můžeme setkat ve výzkumných úlohách např. o sociologických a psychologických aspektech různých uměleckých žánrů, u sociální psychologie reklamy, v analýzách týkajících se anagogické didaktiky, biografické studie apod.

„Studium dokumentů znamená sledovat u zkoumaných fenoménů hlavně rozsáhlé i minulé časové úseky jejich vzniku a existence, na příčinách a tvůrcích již nezávislé. Dokumentem

v sociálních výzkumech je určitý produkt lidské činnosti vzniklý z jiných důvodů, než je řešený výzkumný problém“ (Reichel, Kapitoly metodologie sociálních výzkumů, str. 125).

Základním předpokladem studia dokumentu je schopnost mu porozumět a interpretovat jej (Reichel, 2009).

Další použitou metodou bylo využití dotazníkového šetření.

„Dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně“ (Chráška, Metody pedagogického výzkumu, str. 163).

V dotazníku rozlišujeme položky obsahové (výsledkové) – zjišťují údaje, které jsou nutné pro získání výzkumného záměru, dále položky funkcionální, které mají optimalizovat průběh výzkumu.

5.3 Výzkumný soubor a postup výzkumu

Výběru výzkumného vzorku byl proveden metodou záměrného výběru, dotazníky byly odeslány na městské úřady ve Zlínském kraji, které se zabývají sociálně právní ochranou dětí, a dále soudcům okresních soudů ve Zlínském kraji a také na Krajský soud v Brně, pobočka ve Zlíně.

Při výběru výzkumného souboru bylo využito záměrného výběru.

„Záměrný výběr se liší od jiných typů výběru tím, že o výběru jistého prvku nerozhoduje náhoda, ale buď úsudek výzkumníka, nebo úsudek zkoumané osoby (Chráška, Metody pedagogického výzkumu, str. 22).

5.4 Výzkumné otázky

Byly stanoveny tyto dílčí výzkumné otázky:

1. Kdo bývá nejčastěji navrhovatelem v návrhu na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby u soudu?
2. Jak se mění počty podaných návrhů na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby a jaké bývají nejčastější důvody v podání návrhu?
3. Jaká bývají rozhodnutí soudu?

4. Jak často a kterému z rodičů bývá při vyhovění návrhu stanoveno výživné?
5. Jaké bývají příjmy osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče jako fyzické osobě?
6. Za jakých podmínek se stýkají biologičtí rodiče se svým dítětem svěřeným jiné osobě do péče, mohou mít i společně bydliště?
7. Je následný návrh na pěstounskou péči důvodný a může se jednat o zneužívání dávek pěstouny?
8. Jaký je názor soudců a pracovníků OSPOD na finanční a materiální zajištění pěstounských rodin a informovanost pěstounů o záležitostech, které týkají jim svěřených dětí?
9. Bude plánované odebrání odměny pěstounům znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstounů a může mít za následek zvyšování počtu dětí v ústavech?

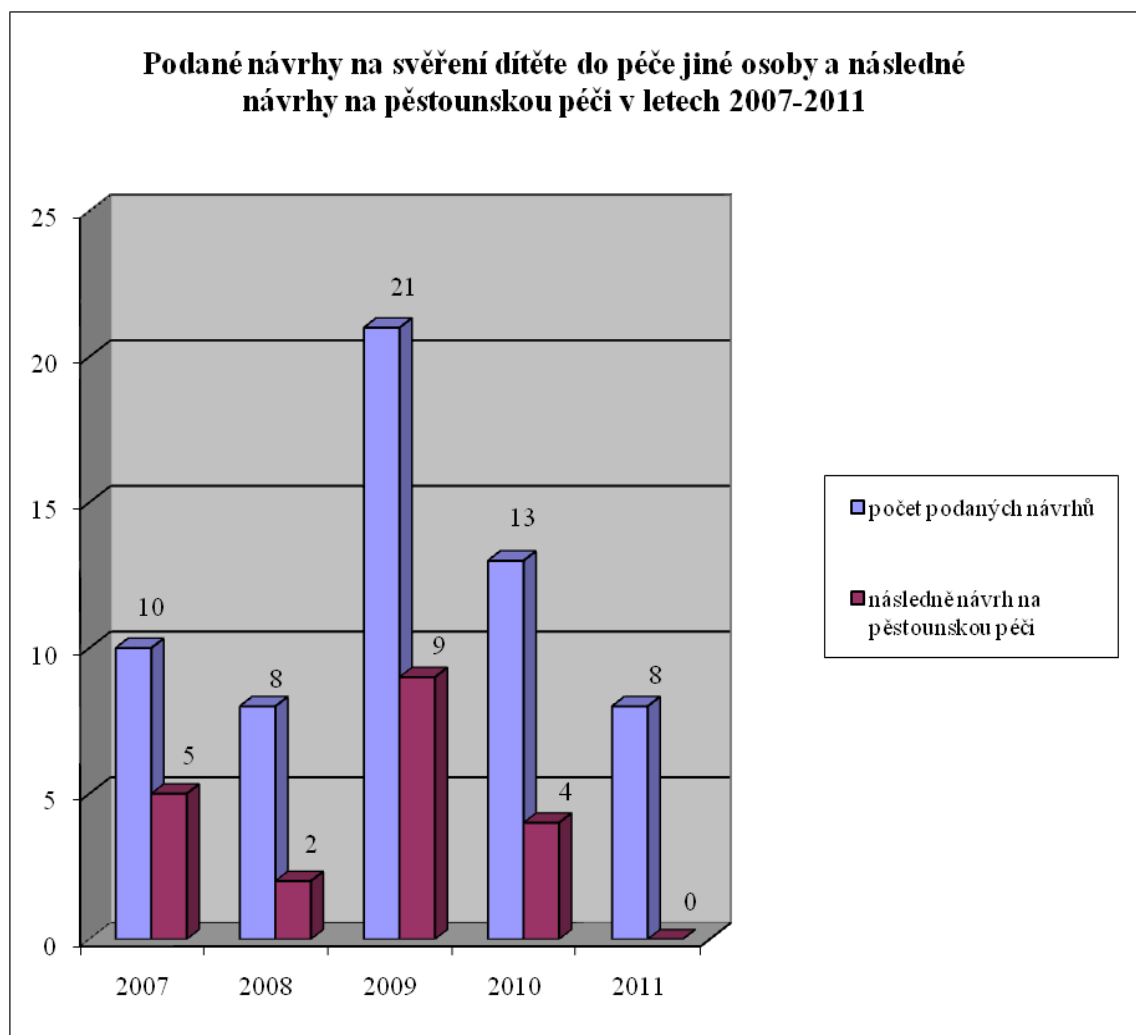
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Z evidencí a praktických spisů bylo zjištěno, že v průběhu zkoumaného období, tj. v období let 2007-2011, bylo u Okresního soudu podáno celkem 60 návrhů na svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče a o těchto bylo následně rozhodnuto. V tabulce jsou dále zaznamenány počty následně podaných návrhů na pěstounskou péči v předcházejících návrzích na svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.

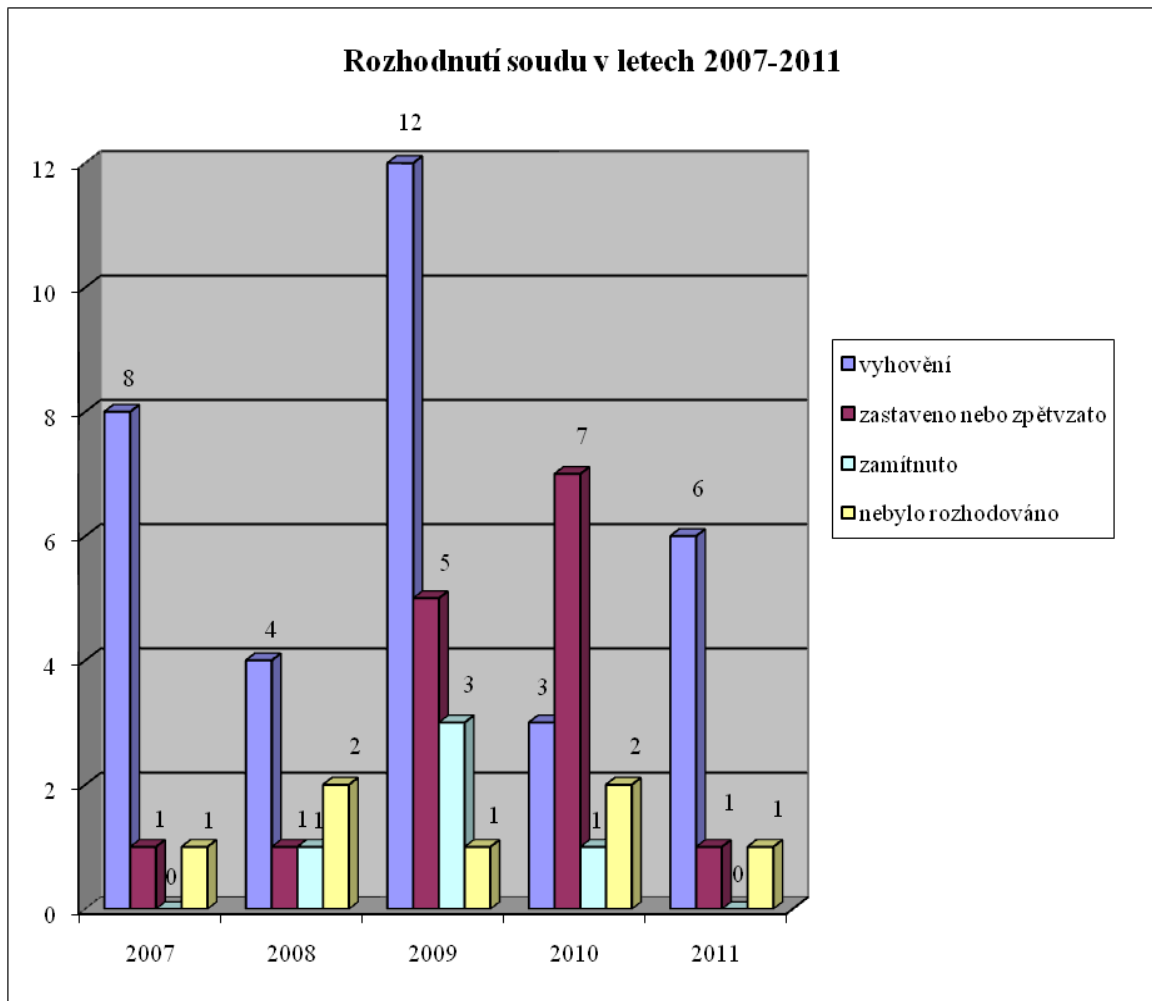
Tabulka 4

	2007	2008	2009	2010	2011	celkem
počet podaných návrhů	10	8	21	13	8	60
následně návrh na pěstounskou péči	5	2	9	4	0	20

O rozhodnutích ve věcech návrhů nebo podnětů na následnou pěstounskou péči nebyla vyhotovována tabulka ani graf, protože téměř všem návrhům bylo vyhověno, pouze dva byly zamítnuty, jeden z důvodu toho, že babička dítěte se nestarala tak, jak by měla, nespolupracovala se školou už v době, kdy jí dítě bylo svěřeno do péče jako fyzické osobě. Druhý návrh byl zamítnut z toho důvodu, že rodiče mají výdělků, ale nepřispívají stanoveným výživným. Tento případ je podrobně popsán na konci kapitoly jako kazuistika.

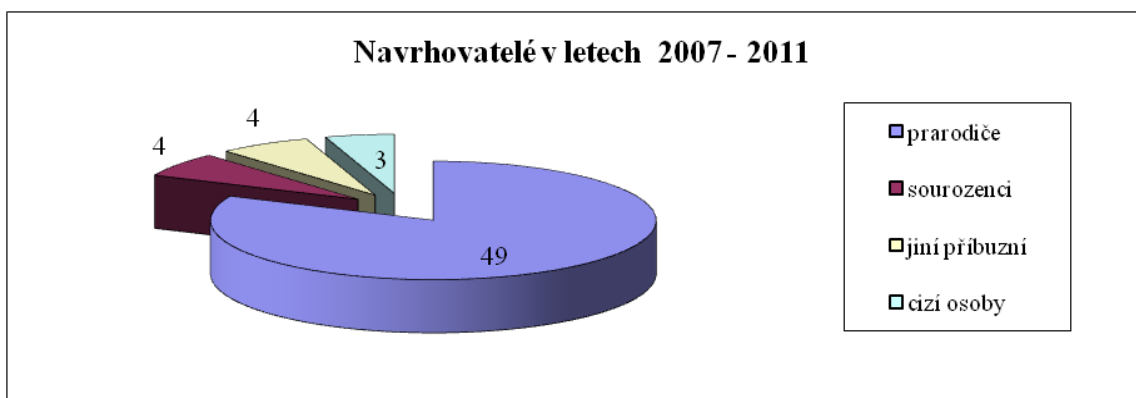

Obrázek 1

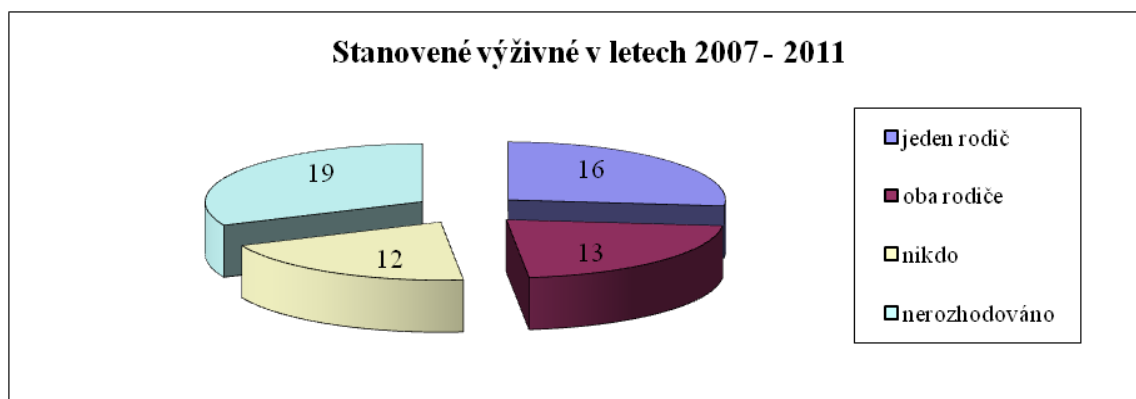
Obrázek 2

V grafu jsou znázorněny v počtech rozhodnutí soudu v návrzích na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, z nichž je patrné, že nejvíce žádostem bylo vyhověno v letech 2007, 2009 a 2011, nejvíce zastavených nebo zpět vzatých návrhů bylo v letech 2009 a 2010, ve věcech ostatních návrhů, ve kterých nebylo rozhodováno, byla vyslovena místní nepříslušnost, byly postoupeny okresnímu soudu podle místa bydliště dítěte. Návrh bývá zpět vzat navrhovatelem i z toho důvodu, že následně je podán návrh na pěstounskou péči.

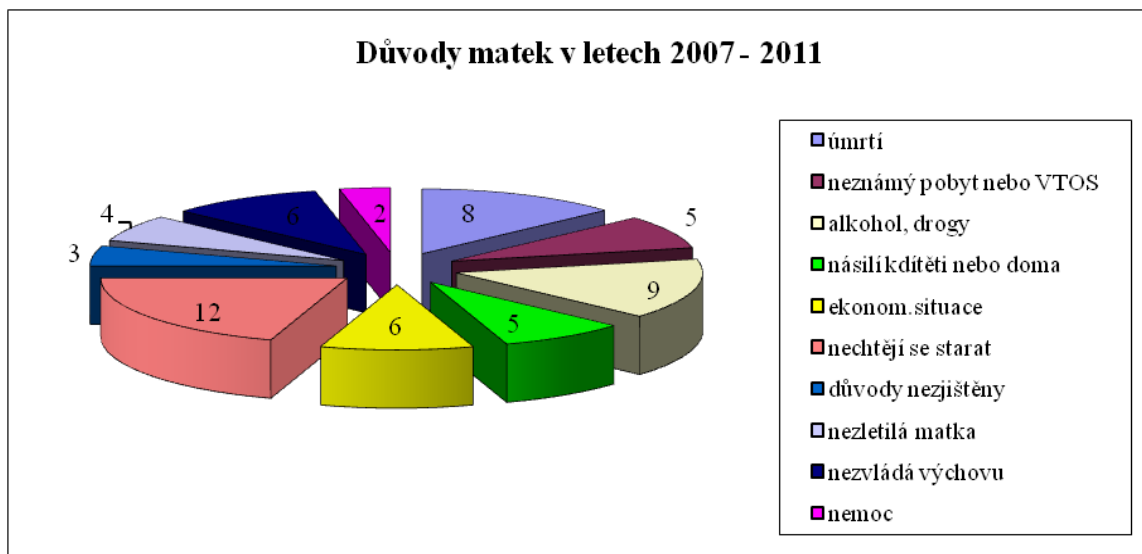
Obrázek 3

Z grafu vyplývá, že nejpočetněji jsou navrhovatelé zastoupeni prarodiči, a to ve 49 (83%) případech, v rovnováze jsou to jiní příbuzní dítěte – ve 4 případech (6%), sourozenci – 4 (6%) případy a cizí osoby podaly návrh ve 3 případech, tj. 5%.

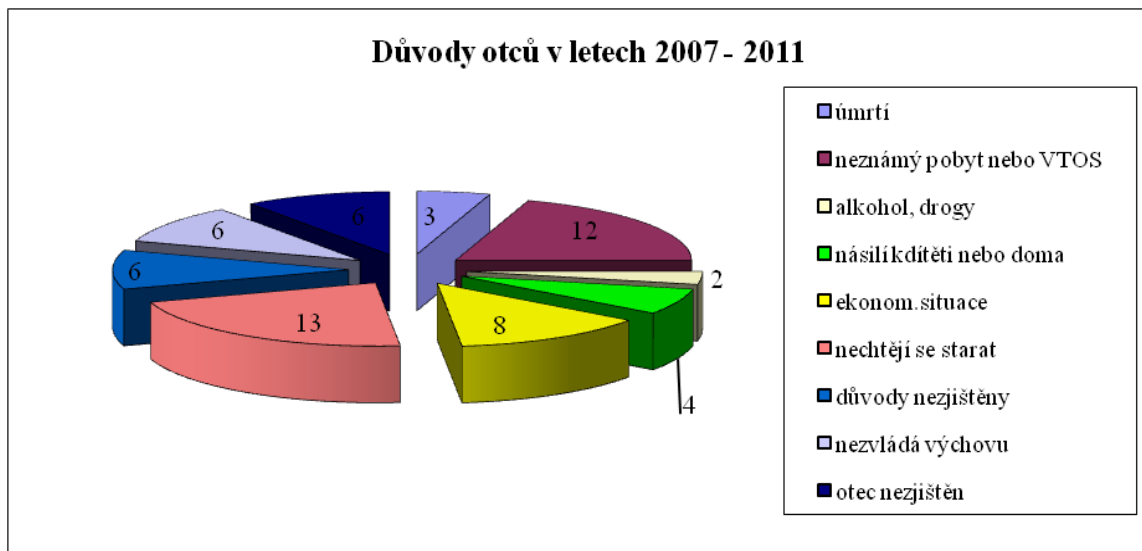
Obrázek 4

V grafu je znázorněno stanovení výživného soudem biologickým rodičům, z něhož vyplývá, že v 19 (32%) případech o výživném soud nerozhodoval, v 16 (26%) případech bylo výživné stanoveno jen jednomu z rodičů, ve 13 případech (22%) bylo výživné stanoveno oběma rodičům, a ve 12 případech (20%) nebylo stanoveno výživné žádnému z rodičů.

Obrázek 5

Z grafu vyplývá, že nejčastější příčinou podání návrhu matek je ten, že se nechtějí o dítě starat, tj. 12 případů (20%), druhým nejčastějším důvodem – 9 případů (15%) bylo užívání alkoholu a drog matkou, na třetím místě to bylo úmrtí matky – 8 případů (14%).

Obrázek 6

Z grafu je patrné, že nejčastější příčinou podání návrhu otců je to, že se nechtějí o dítě starat, tj. 13 případů (22%), druhým nejčastějším důvodem byl neznámý pobyt otce nebo výkon trestu – 12 případů (20%), na třetím místě to byla ekonomická situace otce (8 případů, 13%).

Výzkum byl dále prováděn z dotazníků, které byly určeny pro soudce ze soudů ve Zlínském kraji a pracovníci městských úřadů ve Zlínském kraji.

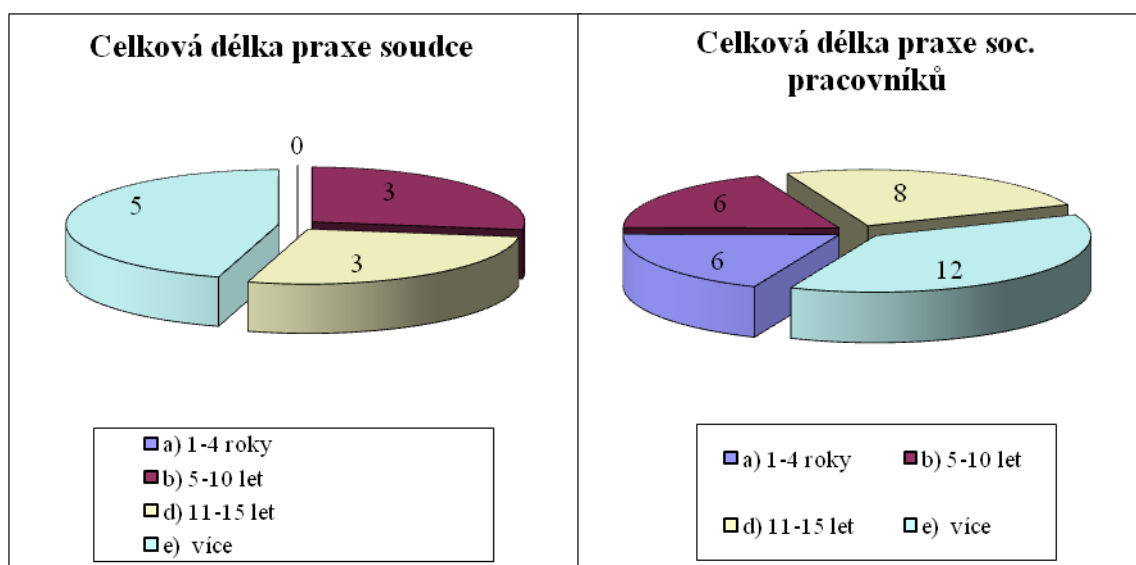
Dotazníky byly zaslány se žádostí na soudy ve Zlínském kraji, ale dotazníky se podařilo získat jen z Okresního soudu ve Zlíně a z Krajského soudu v Brně, pobočka ve Zlíně. Soudci jsou hodně zaneprázdnění, proto pracuji na Okresním soudu ve Zlíně, měla jsem možnost alespoň v budově soudu všechny soudce, kteří dotazník mohli vyplnit, osobně obešla a požádala. Soudci vyplnili dotazník bez zjištěných vad. Dotazníků bylo tedy vráceno celkem 11. Dotazníky mi byly zpět doneseny v tištěné podobě.

Z dotazníků, které vyplňovali pracovníci OSPOD, se vrátilo celkem 32. Pokud respondenti v dotazníku objevili nějaké nejasnosti, ty byly konzultovány telefonicky přímo s pracovníci, které dotazník vyplňovaly, takže všechny dotazníky, vyplněné, e-mailovou poštou zaslány zpět, bylo možno zpracovat bez vyřazování.

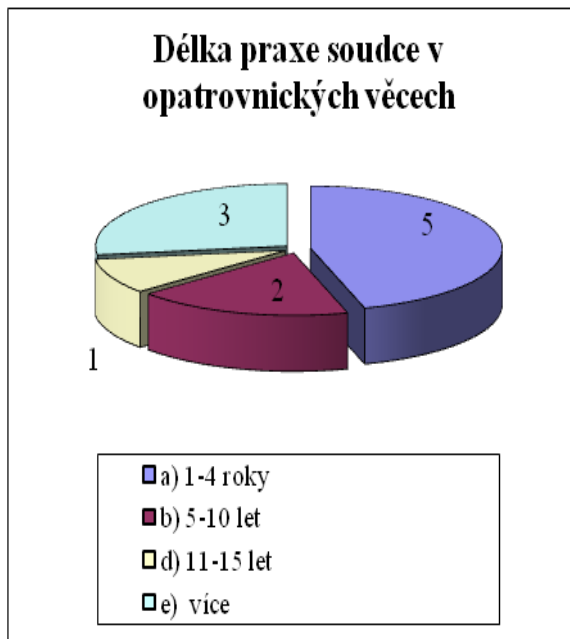
Dotazník byl sestaven z 19 otázek pro soudce (soudci měli navíc dotaz na délku praxe v opatrovnických věcech) a 18 otázek pro sociální pracovníce OSPOD:

1. Jaká je délka vaší praxe soudce? (Jaká je délka vaší praxe v opatrovnických věcech?)

1. Jaká je délka vaší praxe soc. pracovníce?

Obrázek 7

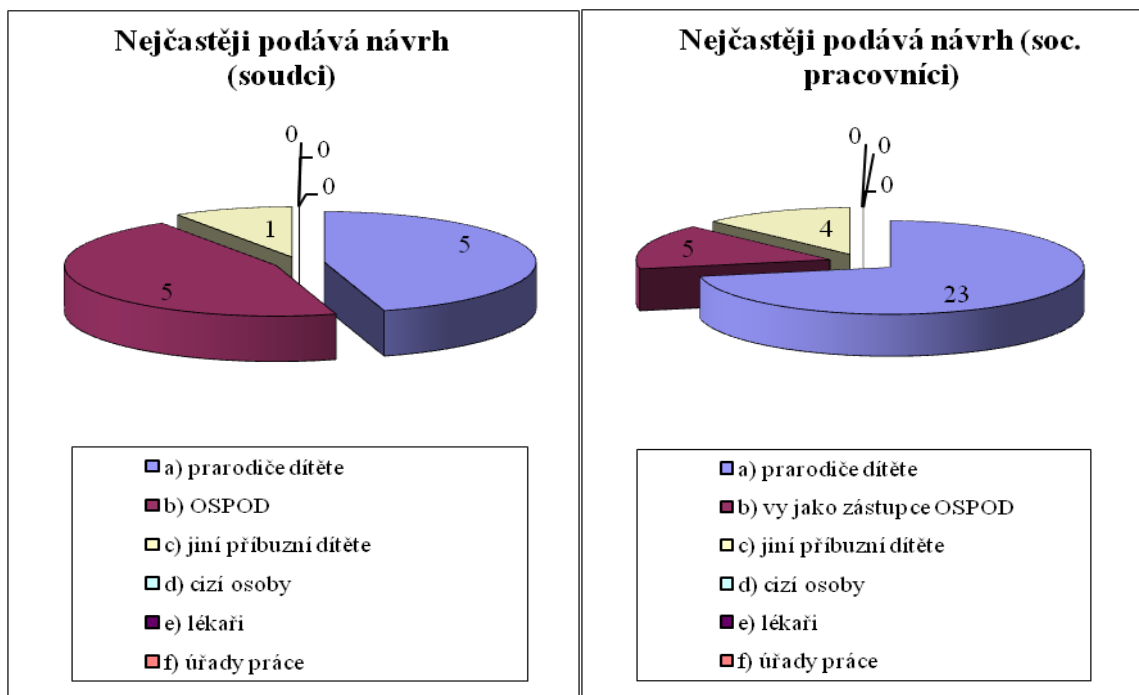

Obrázek 8

Z grafů vyplývá, že na dotazník odpovídali soudci s celkovou praxí soudce 1-4 roky žádný ze soudců, s celkovou délkou praxe 5-10 let 3 (27%), 11-15 let 3 soudci (27 %), a více 5 soudců (46 %). Praxi v opatrovnických věcech měli soudci 1-4 roky 5 (46 %), 5-10 let 2 (18 %), 11-15 1 (9 %), více let 3 (27 %).

Délka praxe sociálních pracovníků byla 1-4 roky 6 pracovníků (19 %), délka 5-10 let 6 pracovníků (19 %), praxe 11-15 let 8 (25 %), více let 12 (37 %).

2. Kdo podle vás nejčastěji podává návrh nebo podnět na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče:

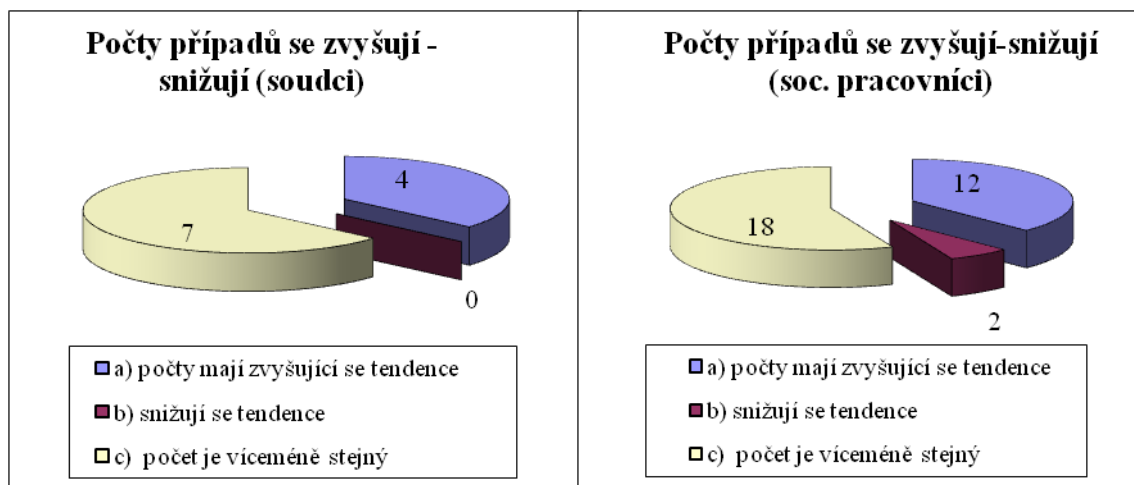

Obrázek 9

Z výše uvedených grafů je patrné, že podle soudců jsou nejčastěji návrhy nebo podněty podávány ve stejné míře jak ze strany prarodičů dítěte (5 – 46%), tak ze strany OSPOD (5 – 45%), jako třetího nejčastějšího navrhovatele uvedli jiné příbuzné dítěte (4 – 12 %).

Sociální pracovníci také označili prarodiče dítěte jako nejčastější navrhovatele (23 – 72%), na druhém místě uvedli OSPOD (5 – 16%), na třetím místě jiné příbuzné dítěte (4 – 12%).

3. Máte poznatky, že během let se počty těchto případů spíše zvyšují nebo snižují?

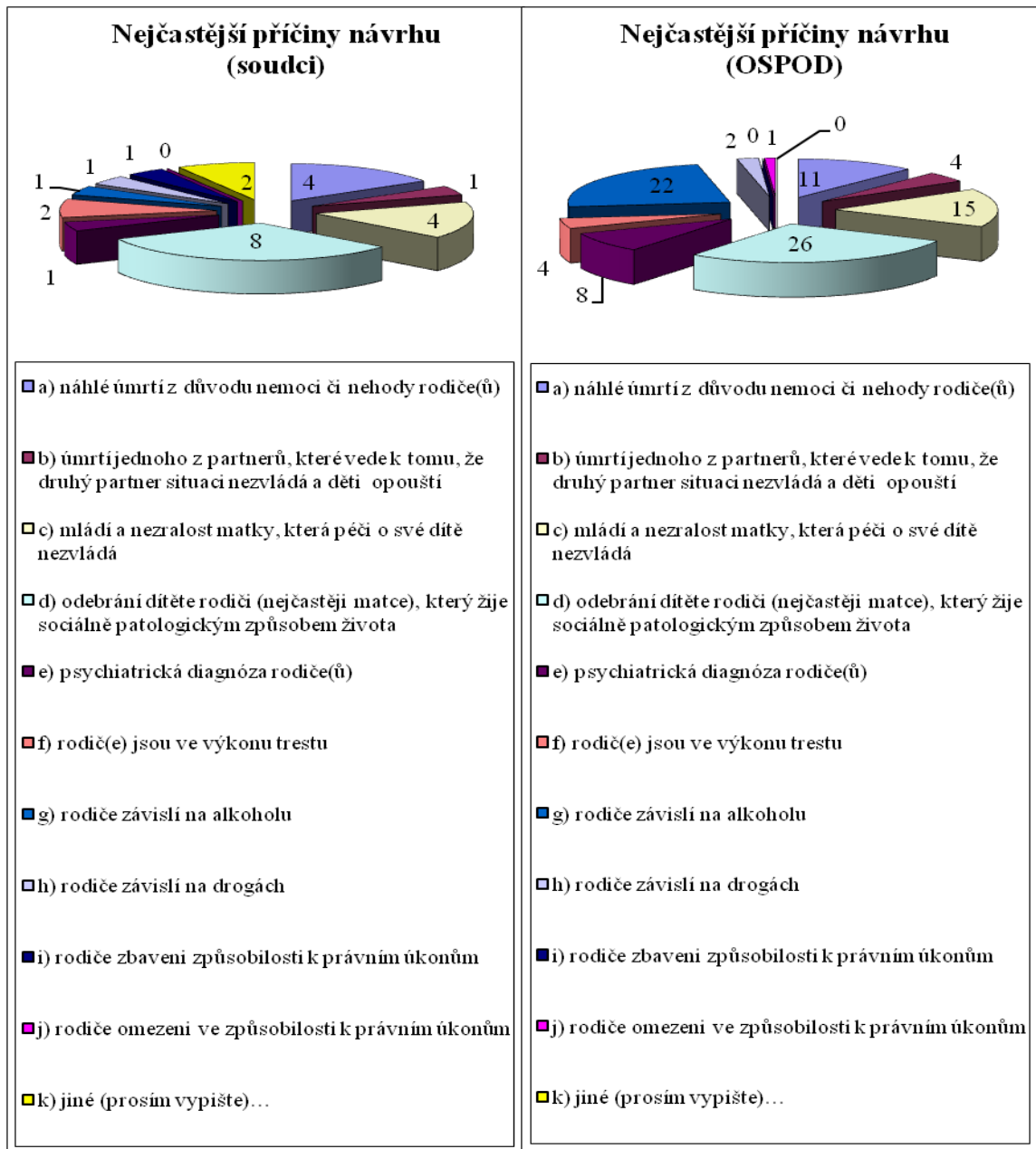

Obrázek 10

U 3. otázky v dotazníku uvedlo 7 (64 %) soudců, že podle jejich poznatků se počty těchto případů stále zvyšují, 4 soudci (36 %) uvedlo, že se počet případů zůstává zhruba stejný, žádný ze soudců neoznačil možnost, že počty se snižují.

Nejvíce sociálních pracovníků uvedlo, že počty zůstávají zhruba stejné (18 – 56%), 12 pracovníků usuzují, že se počet případů zvyšuje (12 – 38%), 2 pracovníci mají zkušenosti, že počty se mírně snižují (2 tj. 6%).

4. Jaké bývají z vaší zkušenosti nejčastější příčiny návrhu?

Obrázek 11

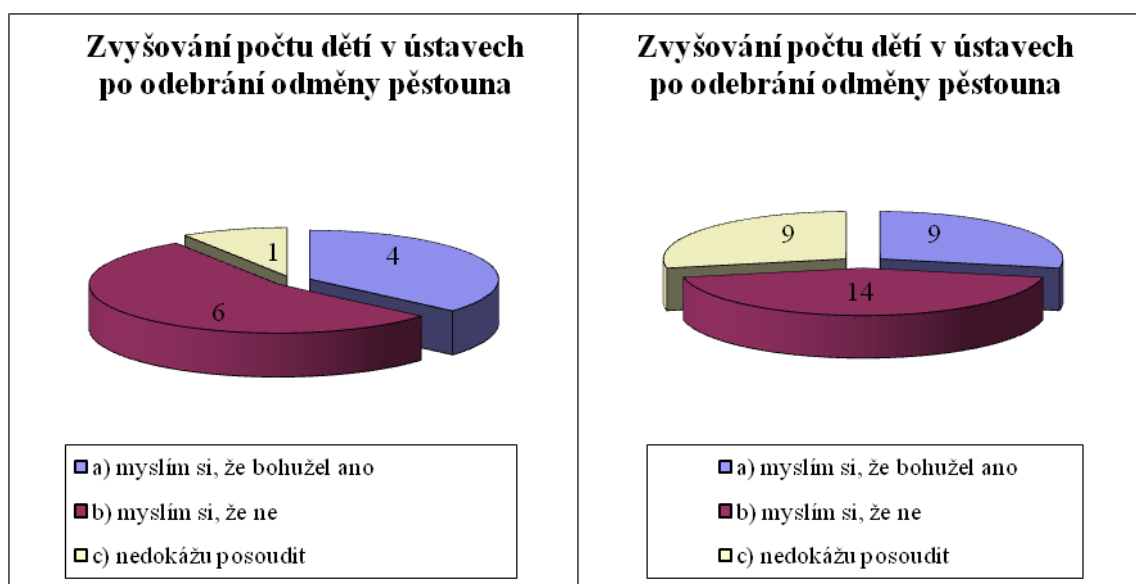
Soudci i sociální pracovníci se shodli na tom, že nejčastější příčinou podání návrhu bývá odebrání dítěte rodiči (nejčastěji matce), který žije sociálně patologickým způsobem života. Soudci tuto možnost zaškrtnuli 8x – 32%, soc. pracovníci 26x – 28%.

Jako druhý nejčastější důvod soudci uvedli mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá (po 4 odpovědích – 16%). Jako třetí nejčastější důvod označili soudci ostatní odpovědi v rovnováze.

Soc. pracovníci uvedli na druhém místě závislost rodičů na alkoholu (22 – 24%). Na třetím místě to bylo náhlé úmrtí rodičů z důvodu nemoci nebo nehody (11x – 12%).

1 soudce uvedl jinou odpověď, a to, že rodiče v dospívání přestávají děti zvládat, děti nerespektují žádné autority, často je zde vliv drog a alkoholu. 1 ze soudců uvedl, že často jde o kombinace uvedených příčin, prarodiče často suplují rodičovskou povinnost svých dětí.

5. Myslíte si, že připravovaná novela zákona - v některých případech odebrání odměny pěstouna příbuzným pěstounům dítěte povede ke zvyšování počtu dětí v ústavní péči?

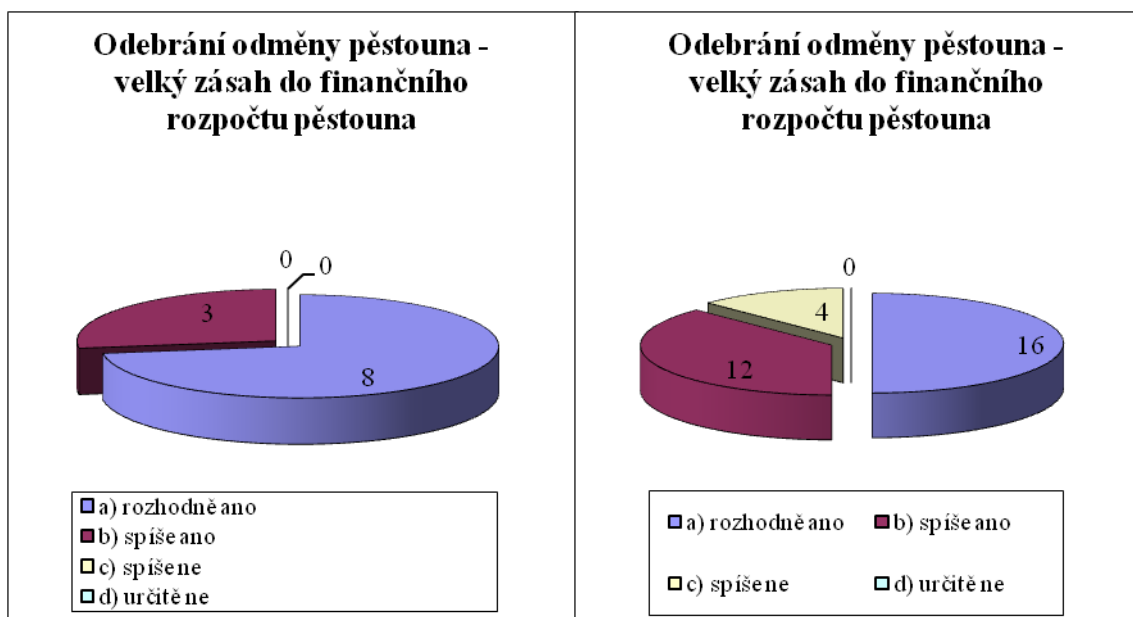

Obrázek 12

6 (55%) soudců a 14 (44 %) soc. pracovníků si myslí, že připravovaná novela zákona nebude mít za následek zvyšování počtu dětí v ústavní péči, 4 (36 %) soudci a 9 (28 %) pracovníků OSPOD si myslí, že důsledkem odebrání odměny bude zvyšování počtu dětí

v ústavech a 1 (9 %) soudce a 9 (28 %) soc. pracovníků uvedli, že situaci nedokáží posoudit.

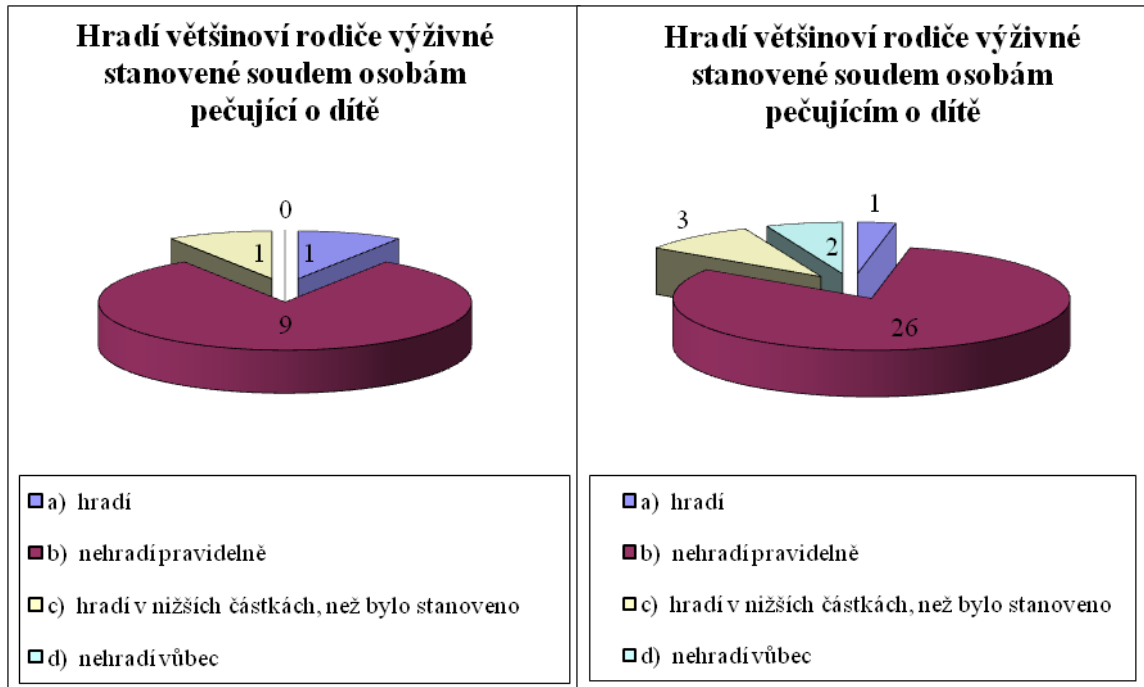
6. Myslíte si, že odebrání odměny pěstouna bude znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstouna(ů) a dítěte?

Obrázek 13

8 (73 %) soudců a 16 (50 %) soc. pracovníků se domnívá, že odebrání odměny pěstouna bude rozhodně znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstouna, 3 (27 %) soudců a 12 (37 %) pracovníků OSPOD se domnívá, že to bude spíše ano mít vliv na finanční rozpočet pěstouna – k tomu jeden soudce připsal poznámku, že pokud rodiče nejsou schopni živit svoje dítě, pak vyživovací povinnost přechází ze zákona na prarodiče, proč by tedy stát měl živit děti? 4 (13 %) pracovníci OSPOD si myslí, že to spíše nebude mít vliv. Tuto možnost nevedl žádný ze soudců. Ani jeden z respondentů se nedomnívá, že to nebude mít žádný vliv na rozpočet financí pěstouna.

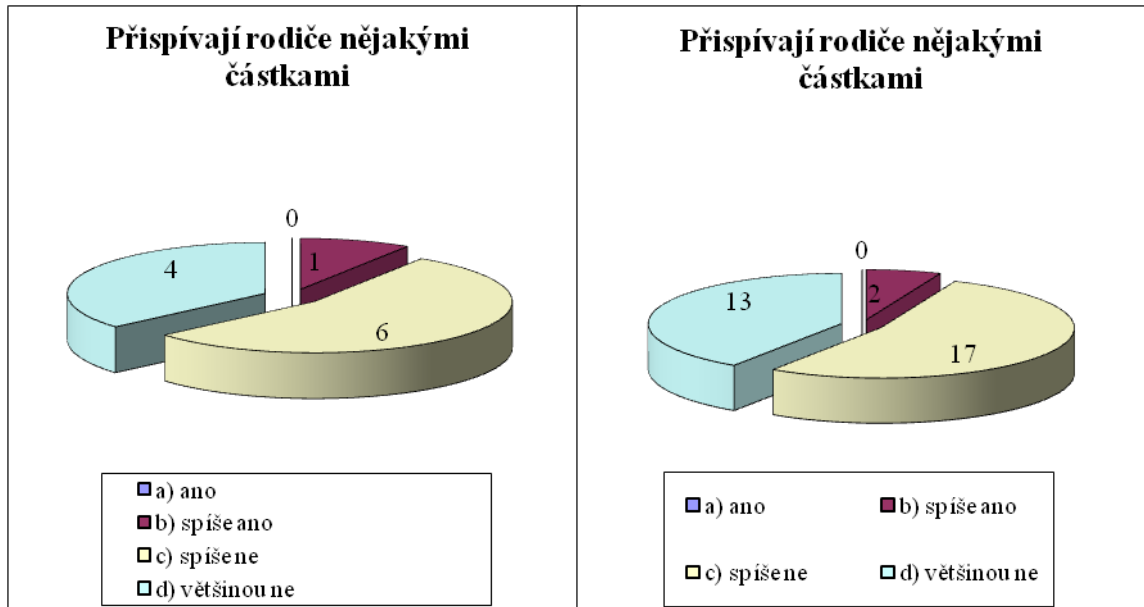
7. Máte pocit, že většina rodičů hraří výživné, pokud bylo stanoveno soudem, osobám pečujícím o dítě?

Obrázek 14

Podle 9 (82 %) soudců a 26 (81 %) sociálních pracovníků rodiče sice výživné hraří, ale nepravidelně, v nižších částkách, než bylo stanoveno 1 (9 %) soudce a 3 (10 %) pracovníci OSPOD, nehradí vůbec uvedlo 0 soudců a 2 (6 %) soc. pracovníci a zkušenost, že rodiče výživné hraří má 1 (9 %) soudce a 1 (3 %) soc. pracovník.

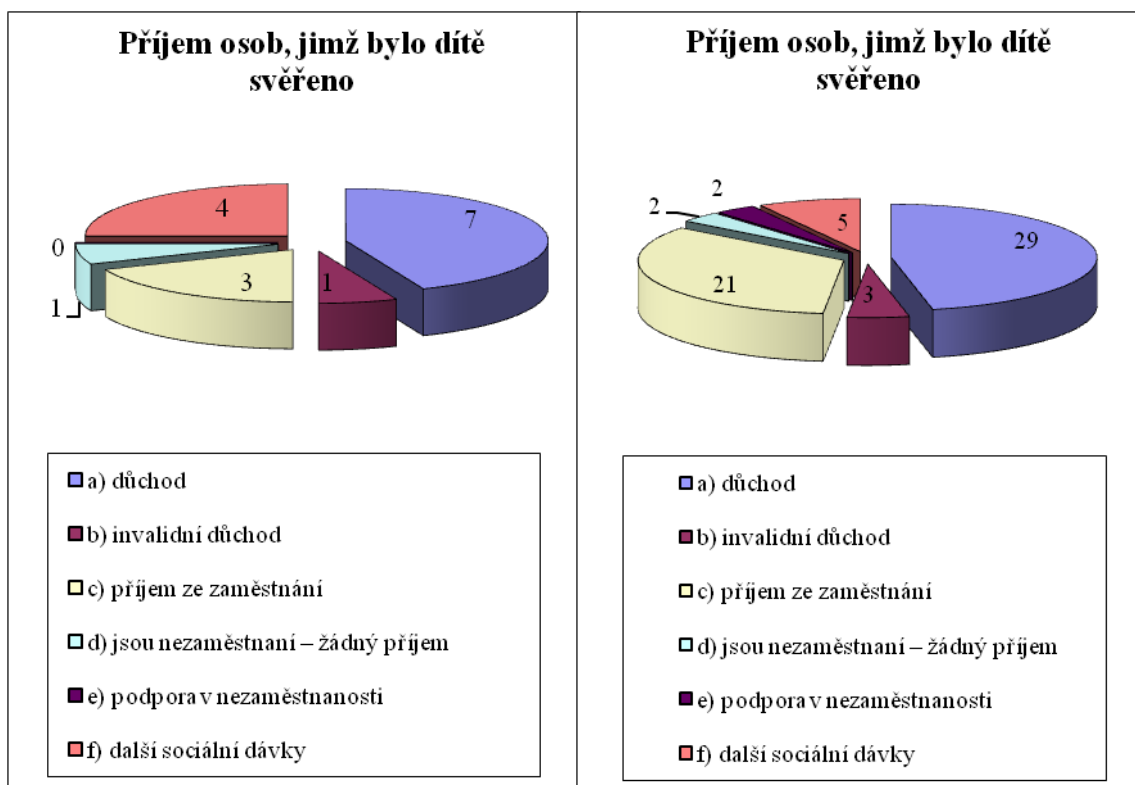
8. Pokud rodičům nebylo stanoveno výživné soudem, přispívá většina biologických rodičů alespoň nějakými částkami na potřeby nezletilého dítěte?

Obrázek 15

Možnost - spíše nepřispívají - volilo 6 (55 %) soudců a 17 (53 %) soc. pracovníků, 4 (36 %) soudců a 13 (41 %) pracovníků OSPOD volilo možnost, že rodiče většinou nepřispívají, spíše přispívají - zaškrtno 9 % soudců a 6 % soc. pracovníků, možnost, že rodiče přispívají na potřeby svých dětí, nezvolil žádný soudce a ani jeden soc. pracovník.

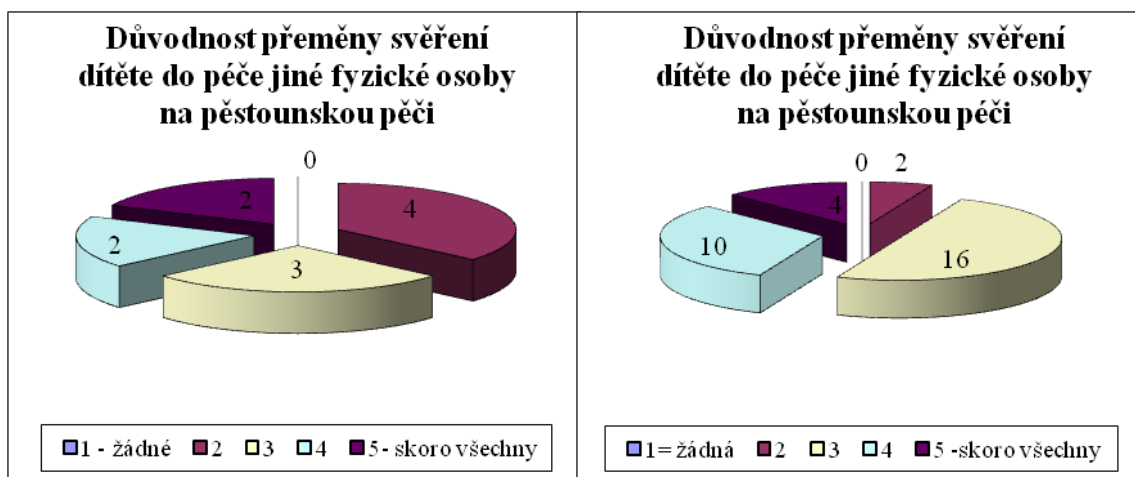
9. Jaký příjem mívají osoby, jimž bylo dítě svěřeno?

Obrázek 16

7 (44 %) soudců a 29 (47 %) soc. pracovníků má zato, že příjem těchto osob je na prvním místě důchod, mají příjem ze zaměstnání 3 (19 %) soudci a 21 (34 %) soc. pracovníků, další sociální dávky 4 (25 %) soudci a 5 (8 %) soc. pracovníků, invalidní důchod 1 (6 %) soudce a 3 (5 %) soc. pracovníků, jsou nezaměstnaní 1 (6 %) soudce a 2 (3 %) soc. pracovníků, podpora v nezaměstnanosti žádný ze soudců a 2 (3 %) soc. pracovníků.

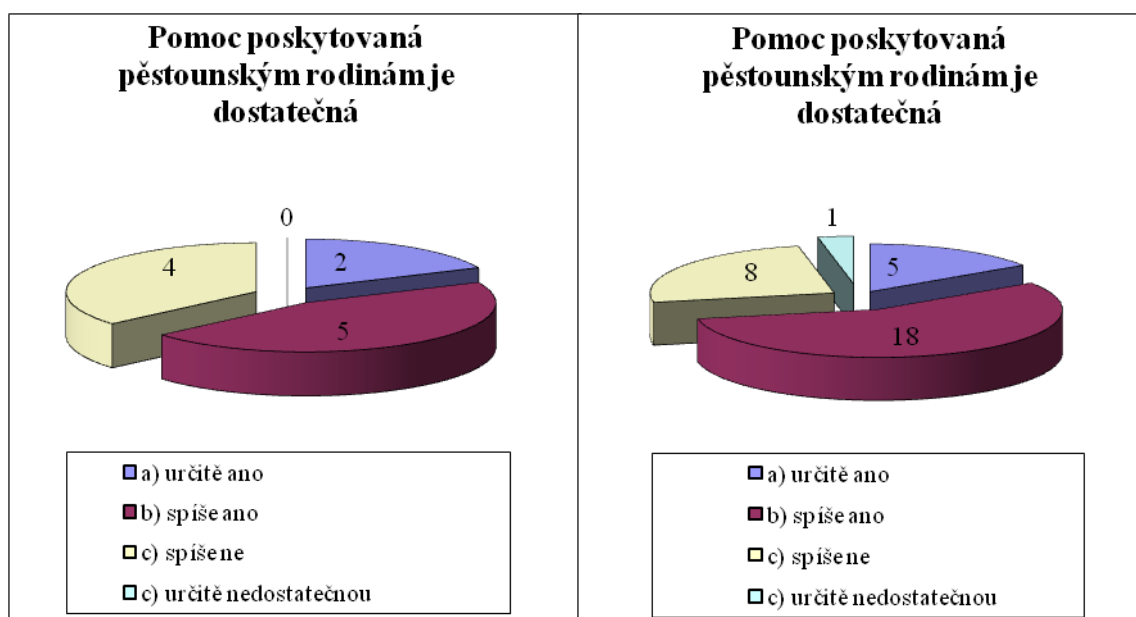
10. Domníváte se, že většina žádostí o přeměnu svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby na pěstounskou péči je důvodných?

Obrázek 17

2 (18 %) soudci a 4 (13 %) soc. pracovníci se domnívají, že skoro všechny žádosti jsou důvodné, 2 (18 %) soudci a 10 (31 %) soc. pracovníků zvolilo č. 4, to, že žádosti jsou z poloviny důvodné a z poloviny nedůvodné, si myslí 3 (27 %) soudci a 16 (50 %) soc. pracovníků. Téměř nedůvodné žádosti označili 4 (37%) soudců a 2 (6%) soc. pracovníků. Možnost, že téměř žádné žádosti nejsou důvodné, neoznačili ani soudci ani pracovníci OSPOD.

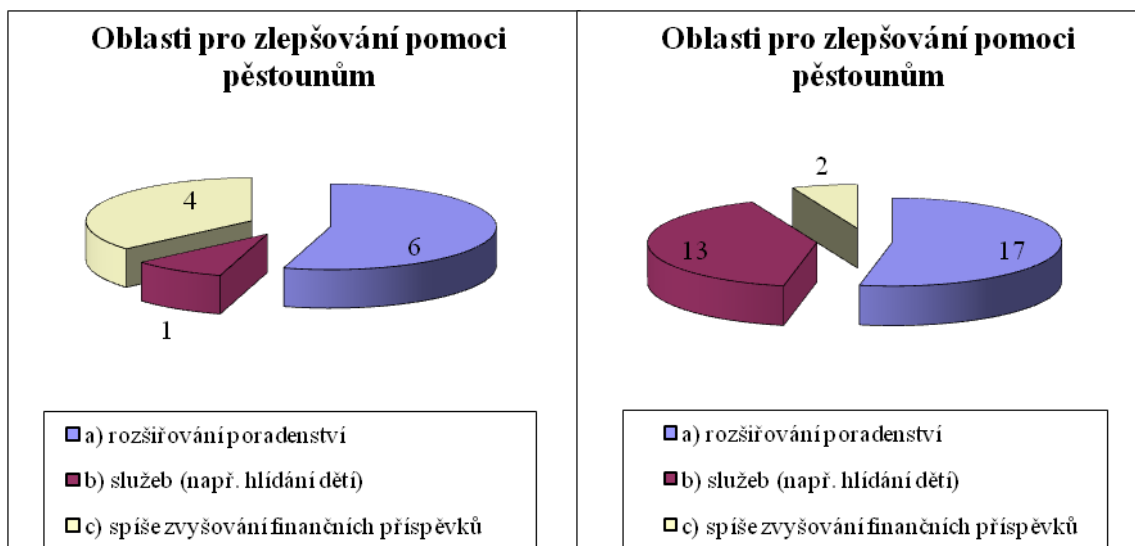
11. Považujete pomoc u nás poskytovanou pěstounským rodinám za dostatečnou?

Obrázek 18

Pomoc poskytovanou u nás pěstounským rodinám hodnotí jako určitě dostatečnou 2 (18 %) soudci a 5 (16 %) pracovníků OSPOD, spíše dostatečnou 5 (46 %) soudců a 18 (56 %) pracovníků OSPOD, spíše nedostatečnou 4 (36 %) soudci a 8 (25 %) OSPOD, 1 (3 %) OSPOD zastávají názor, že pomoc je nedostatečná – tento názor nemá žádný soudce.

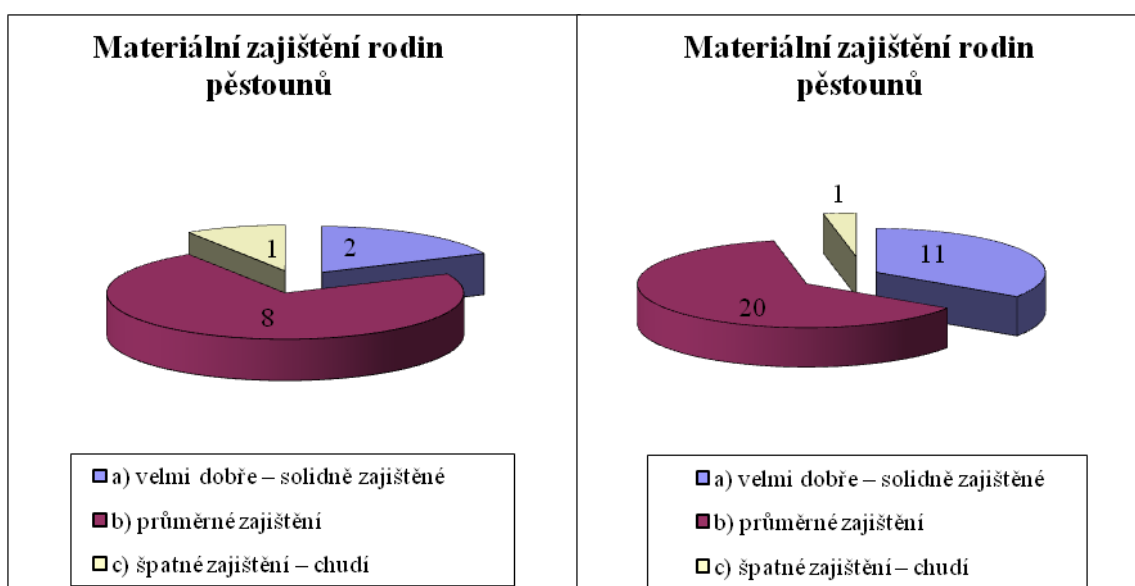
12. Při zlepšování pomoci pěstounům, které oblasti je třeba podle vás věnovat se především?

Obrázek 19

Při zjišťování názoru na rozšiřování pomoci je z grafů patrné, že 6 (55 % soudců) a 17 (53 %) pracovníků OSPOD je toho názoru, že je třeba se nejvíce věnovat oblasti rozšiřování poradenství, na druhém místě u 4 soudců (36 %) je zvyšování finančních příspěvků, na posledním místě - 1 (9 %) je oblast služeb. U pracovníků OSPOD je na druhém místě 13 (41 %) oblast služeb a na posledním místě - 2 (6 %) zvyšování finančních příspěvků).

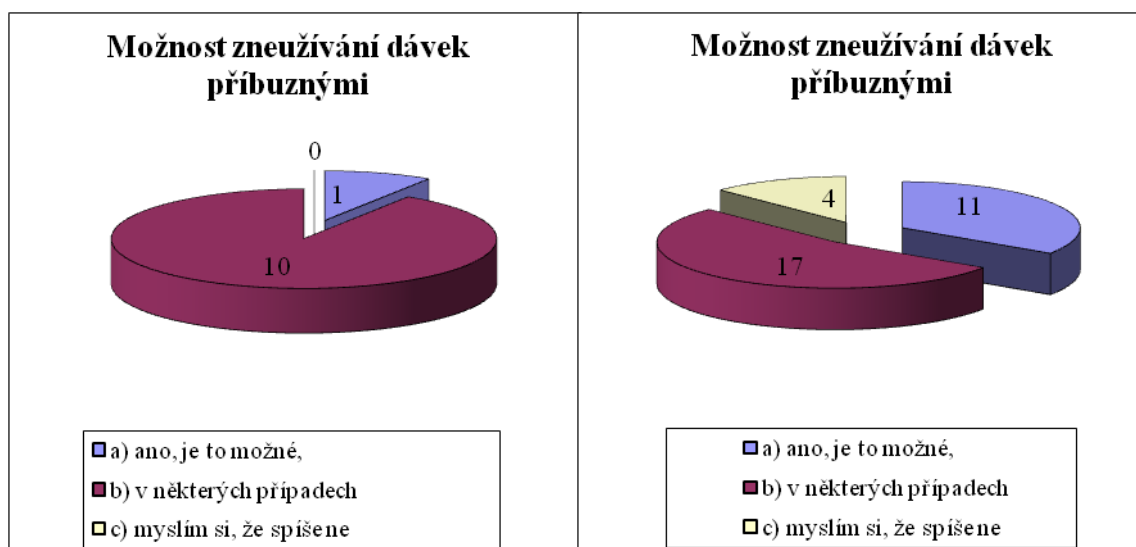
13. Jaké je dle Vašeho názoru materiální zajištění rodin pěstounů?

Obrázek 20

Ve finančním zajištění se soudci - 8 (73 %) a pracovníci OSPOD - 20 (63 %) shodli na tom, že u nás je pouze průměrné zajištění pěstounských rodin. 18 % (2) soudci a 34 % (11) soc. pracovníků má zkušenosti, že rodiny jsou velmi dobře zajištěné, špatné zajištění označil 1 (9 %) soudce a 1 (3 %) OSPOD.

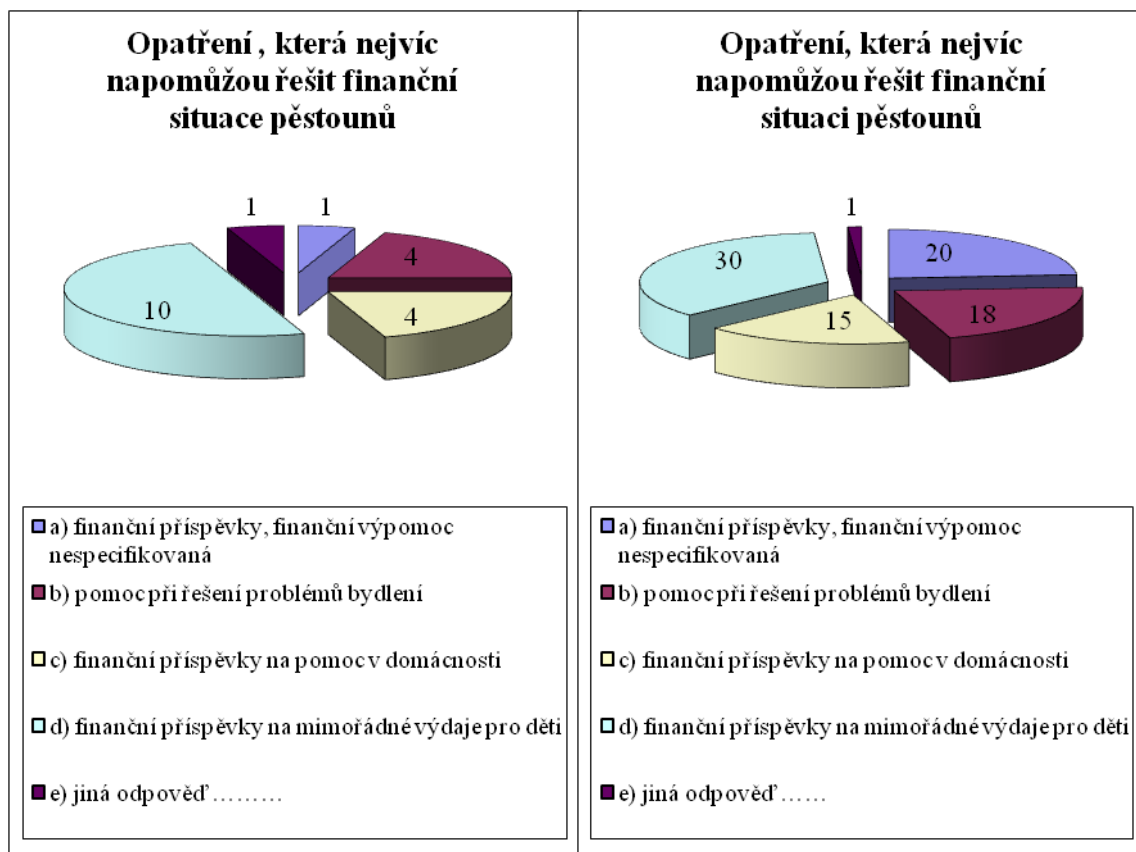
14. Domníváte se, že v některých případech může jít o zneužívání pěstounských dávek příbuznými?

Obrázek 21

V otázce možnosti zneužívání dávek příbuznými soudci - 1 (9 %) a OSPOD 11 (34 %) připustili, že je možné zneužívání dávek, pouze v některých případech uvedlo 10 (91 %) soudců a 17 (53 %) OSPOD, možnost, že dávky nebývají zneužívány, označili 4 (13 %) pracovníků OSPOD a 0 % soudců.

15. Která opatření by podle vašeho názoru nejvíce napomohla řešení finanční situace pěstounů?

Obrázek 22

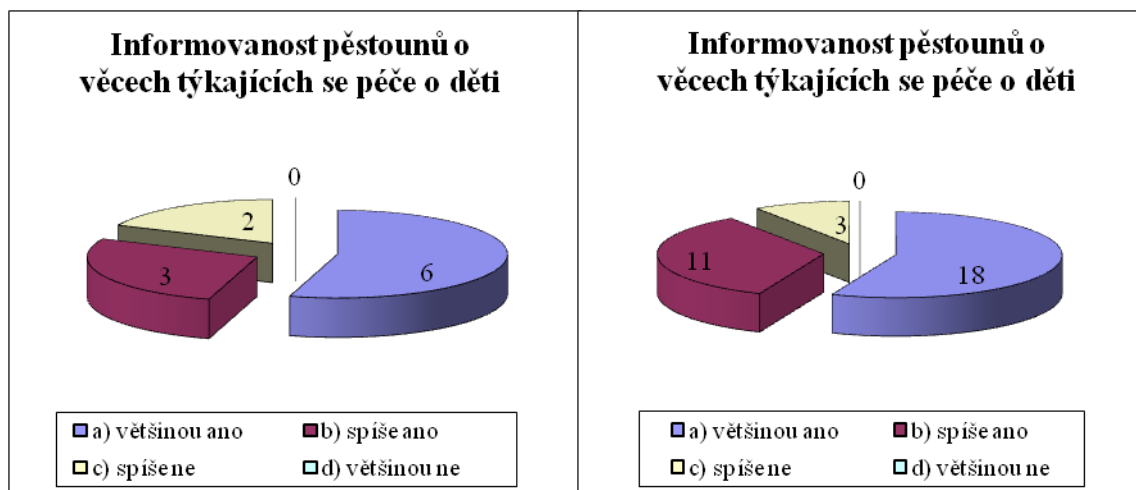
Největší počet soudců 10 (50%) si myslí, že nejdůležitějším opatřením by byly finanční příspěvky na mimořádné výdaje pro děti, tento názor má rovněž největší procento OSPOD (30x - 36%).

Na druhém místě u soudců je v rovnováze (vždy 4x zatrženo a po 20%) je finanční příspěvek na pomoc v domácnosti a pomoc při řešení problémů s bydlením, jako méně důležitou pomoc označili soudci v rovnováze (1x-5%) finanční příspěvky nspecifikované. Jeden ze soudců uvedl jinou odpověď, a to, že je důležitý individuální přístup a propočet celkových příjmů v rodině na jednoho člena.

OSPOD seřadili další možnosti následně: (20x-24%) jsou na druhém místě finanční příspěvky (finanční pomoc nspecifikovaná), na třetím místě (18x 21%) uvedli pomoc při řešení s problémy bydlení, poté (15x-18%) finanční příspěvky na pomoc v domácnosti a na

poslední místo umístili jinou odpověď (1-1%), a to je finanční poradenství rodině, jak nakládat s finančními prostředky.

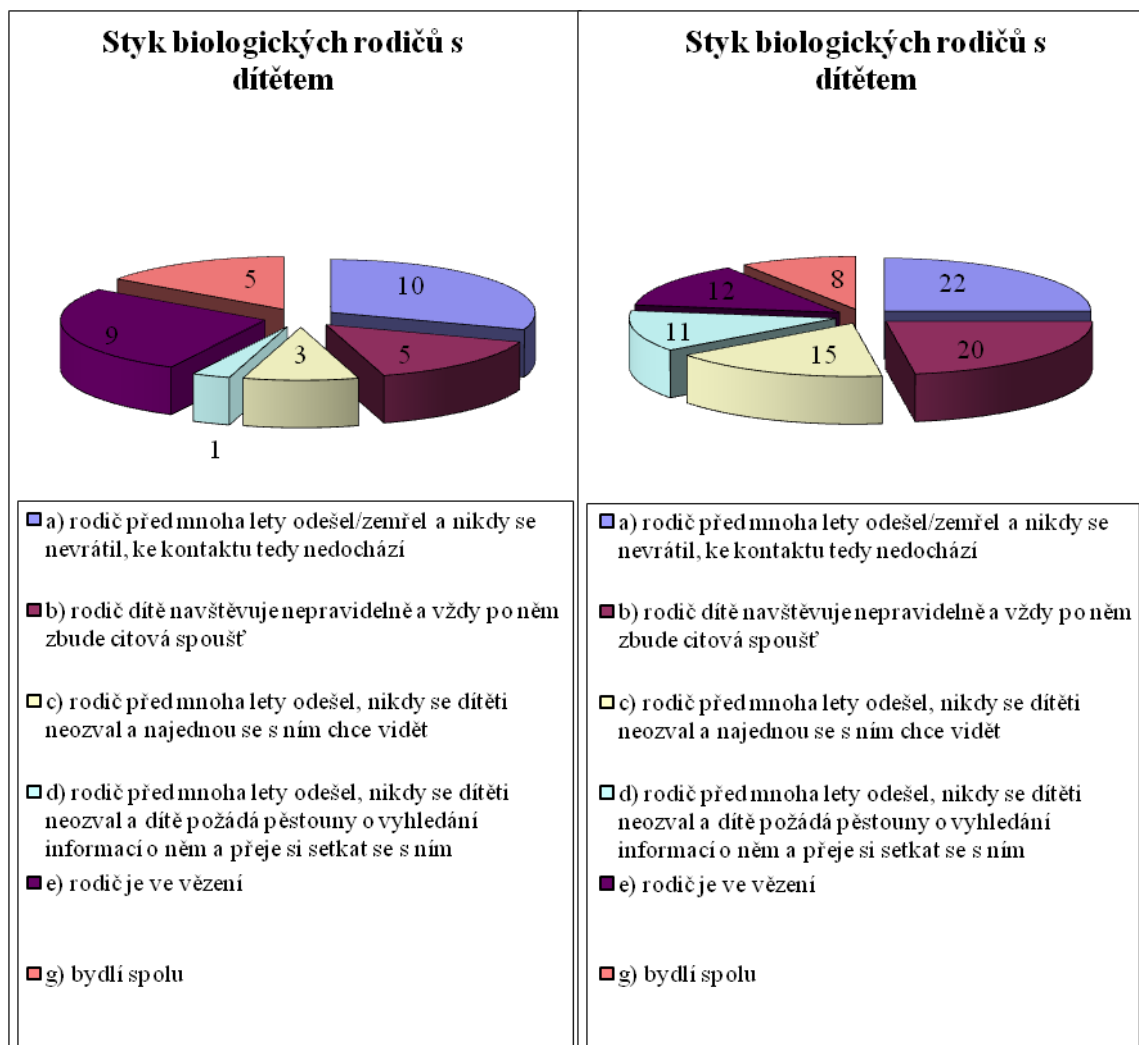
16. Jsou dle Vašeho názoru pěstouni informováni ve věcech týkající se péče o svěřené děti?

Obrázek 23

Soudci i sociální pracovníci se shodli na tom, že pěstouni jsou dobře informováni o věcech, které se týkají dětí jim svěřených. Kladně na tuto otázku odpovědělo 55 % soudců a 56 % pracovníků OSPOD. 27% soudců a 35% OSPOD se domnívají, že pěstouni jsou informováni ve většině případů. Na otázku, zda jsou pěstouni spíše neinformováni odpovědělo 18 % soudců a 9 % sociálních pracovníků. Ani jeden ze soudců a pracovníků OSPOD si nemyslí, že pěstouni většinou nejsou informováni.

17. Za jakých podmínek se podle vašich zkušeností stýkají biologičtí rodiče s dítětem svěřeným jiné osobě do péče?

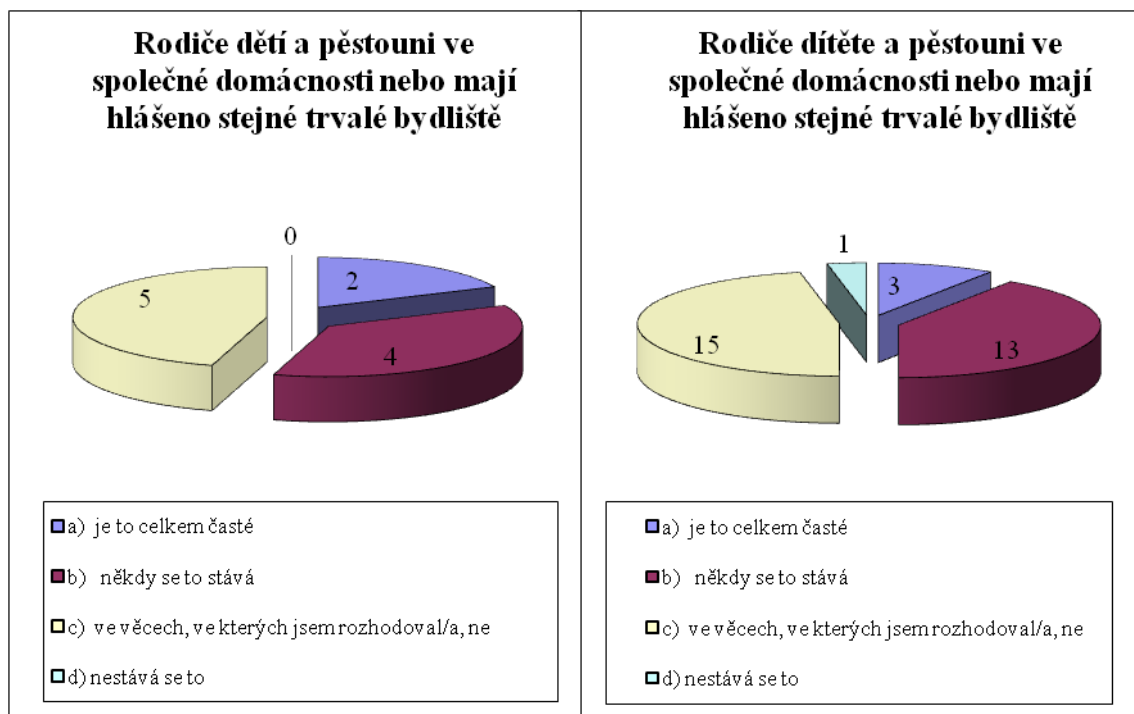
Obrázek 24

Nejčastěji byla v této odpovědi soudci (10x – 31%) i pracovníky OSPOD (22x – 25%) zaškrtnuta odpověď, že rodič před mnoha lety odešel, nebo zemřel, nikdy se nevrátil.

Na druhém místě označili soudci (9x – 27%) možnost, že rodič je ve vězení, další možnosti byly voleny rovnoměrně.

U pracovníků OSPOD byla na druhém místě označena odpověď (20x – 23%), že rodič dítě navštěvuje nepravidelně, na třetím místě (15x – 17%) volili možnost odpovědi, že rodič dávno odešel a najednou se chce vidět s dítětem.

18. Jaké máte zkušenosti - stává se, že rodiče dítěte a pěstouni žijí ve společné domácnosti nebo mají hlášeno stejné trvalé bydliště?

Obrázek 25

2 soudci (18 %) a 3 (9 %) OSPOD odpovědělo, že tato situace bývá celkem častá, 4 soudci (36 %) a 13 (41 %) OSPOD, že se to někdy stává, 5 (46 %) soudců a 15 (47 %) OSPOD uvedli, že ve věcech, které rozhodovali nebo měli na starosti, se to nestalo, žádný ze soudců nevybral možnost, že se to nestává, ale tuto možnost vybral 1 (3%) pracovník OSPOD.

6.1.1 Případová studie

„Případová studie je empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málu případů“ (Švaříček, Šedřová, Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, str. 97).

Další charakteristiky případové studie:

- případ jako předmět výzkumu případové studie je integrovaný systém s vymezenými hranicemi (prostorové i časové)

- zkoumání sociálního jevu se vždy děje vždy v reálném kontextu, za co možná nejpřirozenějších podmínek výskytu jevu
- pro získání relevantních údajů jsou využívány veškeré dostupné zdroje i metody sběru dat (Švaříček, Šedřová, 2007).

Následující kazuistika byla vybrána z případů, projednávaných u Okresního soudu ve Zlíně:

Rodina je v evidenci OSPOD již 4 roky na základě upozornění na špatné bytové a hygienické podmínky.

Původně se jednalo se o rodinu úplnou, rodiče jsou manželé a z manželství se narodily 3 nezletilé děti. Rodina obývala půldomek v osobním vlastnictví, který se snažila rekonstruovat, ale úpravy byly prováděny pomalu a v omezeném rozsahu. V domě byla opakovaně odpojována elektřina a voda, nebylo zde vybudováno sociální zařízení ani funkční kuchyně, chybí omítky, podlahy. Děti mají v patře domku dětský pokoj, spávají na palandě, k dispozici mají psací stolky. Rodiče užívali ložnici vybavenou dvojlůžkem a šatnou.

OSPOD se zabývalo péčí úrovní péče o děti, jejich bezpečnosti a hygienou, nemělo ovšem možnost zásadním způsobem měnit úroveň bydlení ani hospodaření, které bylo značně problémové a neprůhledné. Otec byl zaměstnán, matka si přivydělávala brigádně. Později nastoupila do stálého zaměstnání. Soužití rodičů poté bylo provázáno neshodami, které se začaly stupňovat. Matka zpočátku bagatelizovala násilí ze strany manžela a celý partnerský nesoulad. Otec poukazoval na špatné hospodaření matky, uvažoval o rozvodu a nějaký čas se zdržoval mimo domov a pouze do domácnosti docházel.

Na péči o děti se dlouhodobě podíleli prarodiče, zejména ze strany matky. Nezletilé děti pobývaly často i v týdnu i o víkendech u babičky ze strany matky, zde měly zajištěnou stravu, mohly se zde okoupat. Matka se zde s dětmi opakovaně zdržovala, ale trvalé bydlení zde nebylo možné. U obou starších dětí, které navštěvují základní školu, byla zjištěna nízká úroveň hygieny, jevily se jako zanedbané a bývaly cítit kouřem. Nejmladší dítě navštěvuje mateřskou školu, má odklad školní docházky. Děti měly ve škole výchovné problémy a slabý školní prospěch. Doma neměly zajištěnou pravidelnou stravu, toto zajišťovala babička.

Ředitelka základní školy, kterou navštěvovalo nejstarší dítě, oznámila na OSPOD, že se jí dítě svěřilo s tím, že ho otec doma zbil. Pracovníci OSPOD provedli šetření a pohovor s nezl. ve škole, o zranění pořídili fotodokumentaci. Po události se dítěte ujala babička, rodiče se nepodařilo telefonicky zkontaktovat.

Podobná událost byla oznámena opět základní školou na OSPOD, dítě si opět stěžovalo na napadení otcem. Škola také podala oznámení na policii. Oba rodiče byli OSPOD vyzváni k projednání věci, ale dostavila se pouze matka. Později matka i otec připustili, že k fyzickému trestu nejstaršího dítěte došlo po vyčerpání trestů, jako je domlouvání a zákazy.

Dle OSPOD se jedná o mnohoproblémovou rodinu, kde se rodičům nedaří vytvořit vhodné bytové podmínky a nezvládají výchovu svých dětí. Rodiče neposkytují svým dětem spolehlivou ochranu, opomíjí jejich potřeby. Spolupráce rodičů s OSPOD je problematická, rodiče se kontaktům vyhýbají.

K vyhocení situace došlo, když vyšlo najevo, že matka navázala známost s jiným mužem, což otec nebyl schopen unést, zkolaboval, a byl krátce hospitalizován v psychiatrické léčebně. Po propuštění se dostavil na OSPOD s tím, že chce zlepšit stav domácnosti, zaplatit dluhy za elektřinu apod.

Poté došlo v rodině k události, při které zasahovala policie, matka oznámila, že ji manžel fyzicky napadl a vyhrožoval, že „podpálí barák“ a zabije se. Za přítomnosti nezl. dětí se pokusil v dětském pokoji o sebevraždu oběšením. Oba rodiče byli pod vlivem alkoholu. Otec byl poté opět hospitalizován v psychiatrické léčebně. Nato bylo opět provedeno šetření v domácnosti rodiny, domácnost byla shledána zanedbaná a zpustlá. OSPOD podalo k soudu návrh na vydání předběžného opatření, dle kterého by byly nezl. děti svěřeny do péče dětského diagnostického ústavu. Soud tomuto návrhu vyhověl.

Děti v ústavu navštěvovali prarodiče rodičů z obou stran, zvláště babička ze strany matky intenzivně spolupracovala s OSPOD a diagnostickým ústavem. Ve své domácnosti připravila pro děti dětský pokoj s postelemi a skříňkami s oblečením a doplňky. Na její návrh byly děti svěřeny do její péče, rodičům bylo stanoveno výživné. Matka nemá vhodné podmínky pro to, aby si děti mohla vzít zpět, děti k otcí nemají dobrý vztah, spíše ho odmítají. Matka se chce rozvést. U soudu byl podán návrh na svěřeni dětí do pěstounské péče babičky ze strany matky, ale z důvodu toho, že rodiče vydělávají, byl tento návrh

zamítnut. Rozhodnutí zatím nenabylo právní moci, protože babička dětí si podala u odvolacího soudu odvolání proti rozsudku.

6.2 Vyhodnocení výzkumu

Výzkum odpověděl na výzkumné otázky:

1. Kdo bývá nejčastěji navrhovatelem návrhu u soudu v případě svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby?

Ze zkušeností soudců i pracovníků OSPOD a studiem spisů za zkoumané období bylo zjištěno, že nejčastějším navrhovatelem na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby bývají prarodiče dítěte, následně jsou to jiní příbuzní dítěte, např. i sourozenci, až na posledním místě cizí osoby. V jednom případě bylo dítě svěřeno do péče dvou mužských partnerů, cizích osob vzhledem k dítěti. Dítě se kamarádilo s dítětem, které měli partneři ve své péči. Po svěření dítěte do jejich péče dítě začalo prospívat. Ve věci byla u soudu podána žádost na svěření dítěte do pěstounské péče a žádosti bylo vyhověno.

2. Jak se mění počty podaných návrhů na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby a jaké bývají nejčastější důvody v podání návrhu?

Z grafu je patrné, že nejčastější příčinou podání návrhu matek je to, že se nechtějí o dítě starat, druhým nejčastějším důvodem bylo užívání alkoholu a drog matkou, na třetím místě to bylo úmrtí matky.

Dotazování ze zkušeností soudců a soc. pracovníků potvrdilo, že počty podaných návrhů zůstávají víceméně stejné s menšími odchylkami.

Z grafu č. 1 vyplývá, že počet návrhů v průběhu let je víceméně stejný, ve zkoumaném období vychází průměrně na každý rok 12 návrhů, počet podaných návrhů v letech 2007, 2008, 2010 a 2011 se příliš neodlišuje od počítaného průměru, pouze v roce 2009 bylo podáno více návrhů, což může být bráno jako výjimka nebo důsledek hospodářské krize.

Nejčastější příčinou podání návrhu otců je to, že se nechtějí o dítě starat, druhým nejčastějším důvodem byl neznámý pobyt otce nebo výkon trestu otce, na třetím místě to byla nepříznivá ekonomická situace otce.

3. Jaká bývají rozhodnutí soudu?

Z grafu č. 2, kde jsou znázorněny v počtech rozhodnutí soudu v návrzích na svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby, vyplývá, že nejvíce žádostem bylo vyhověno v letech 2007, 2009 a 2011, nejvíce zastavených nebo zpětvzatých návrhů bylo v letech 2009 a 2010, ve věcech ostatních návrhů, ve kterých nebylo rozhodováno, byla vyslovena místní nepřislusnost. Tyto byly postoupeny okresnímu soudu podle místa bydliště dítěte. Návrh bývá zpětvzat navrhovatelem i z důvodu podání návrhu na pěstounskou péči.

4. Jak často a kterému z rodičů bývá při vyhovění návrhu stanoveno výživné?

V letech 2007 až 2011 bylo zjištěno, že v 19-ti případech soud o výživném nerozhodoval, tyto věci byly postoupeny jinému soudu jako místně příslušnému. V 16 případech bylo výživné stanoveno jen jednomu z rodičů, ve 13 případech bylo stanoveno oběma rodičům, a ve 12 případech nebylo stanoveno výživné žádnému z rodičů.

5. Jaké bývají příjmy osob, které pečují o dítě, které jim bylo svěřeno do péče jako fyzické osobě?

Při zjišťování příjmu osob pečujících o dítě bylo dotazováním zjištěno, že jejich příjmem je nejčastěji důchod, na druhém místě mají příjem ze zaměstnání, třetím nejčastějším příjmem takových pěstounů jsou sociální dávky.

Ze zkušeností respondentů bylo zjištěno, že rodiče osobám, kterým bylo dítě svěřeno do péče, výživné většinou hradí, ale nepravidelně, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče, bývají to nejčastěji prarodiče dítěte, mívají tedy nejčastěji příjmy především z důchodu, ze zaměstnání anebo sociálních dávek. Z praxe vím, že je hodně rodičů, kteří výživné uhradí často jednorázově před nařízeným soudním jednáním anebo zaplatí pečujícím osobám alespoň nějakou symbolickou částku.

Pokud rodičům soudem nebyla stanovena povinnost hradit výživné k rukám osoby pečující o dítě, bylo zjištěno, že rodiče spíše nepřispívají na potřeby svého dítěte. Z tohoto důvodu bývá nejčastěji podán návrh na pěstounskou péči. Při vyhovění návrhu dostávají pěstouni příspěvky od státu, ale rodičům tím nezaniká vyživovací povinnost k dítěti. Z toho důvodu bývá podána nejčastěji úřadem práce, který se těmito dávkami zabývá, podán návrh na

stanovení výživného rodičům. Soud pak rozhodne o výši výživného, v případě nehrazení výživného rodiči může být nařízena i exekuce.

6. Za jakých podmínek se stýkají biologičtí rodiče se svým dítětem svěřeným jiné osobě do péče, mohou mít i společné bydliště?

Nejčastěji byla v této odpovědi soudci zaškrtnuta odpověď, že rodič před mnoha lety odešel, nebo zemřel, nikdy se nevrátil. Na druhém místě byla možnost, že rodič je ve vězení.

U pracovníků OSPOD byla také na prvním místě zvolena odpověď, že rodič odešel nebo zemřel, na druhém že rodič dítě navštěvuje nepravidelně, na třetím místě je volena možnost odpovědi, že rodič dávno odešel a najednou se chce vidět s dítětem.

Na otázku, zda rodiče bydlí s dětmi svěřenými do péče jiné osobě ve společné domácnosti nejvíce respondentů uvedlo, že ve věcech, které rozhodovali nebo měli na starosti, se to nestalo, na druhém místě v počtu odpovědí byla možnost, že se to někdy stává, minimum dotazovaných odpovědělo, že tato situace bývá celkem častá.

7. Je následný návrh na pěstounskou péči důvodný a může se jednat o zneužívání dávek pěstouny?

Nejvíce soc. pracovníků se domnívá, že důvodnost návrhu na následnou pěstounskou péči je ten, že jsou z poloviny důvodné a z poloviny nedůvodné. Soudci v dotazníku označili všechny možnosti odpovědi, přece jen největší počet soudců se domnívá, že skoro žádné žádosti o přeměnu na pěstounskou péči nejsou důvodné, což mě překvapilo.

Respondenti připustili, že v některých případech se může jednat o zneužívání soc. dávek pěstouny dítěte.

8. Jaký je názor soudců a pracovníků OSPOD na finanční a materiální zajištění pěstounských rodin a informovanost pěstounů o záležitostech, které se týkají dětí?

Ve finančním zajištění se soudci a pracovníci OSPOD shodli na tom, že u nás je pouze průměrné zajištění pěstounských rodin.

Pomoc poskytovanou u nás pěstounským rodinám hodnotí respondenti jako dostačující.

Při zjišťování názoru na rozšiřování pomoci bylo zjištěno, že největší počet respondentů je toho názoru, že je třeba se nejvíce věnovat oblasti rozšiřování poradenství. Na druhém místě u soudců je zvyšování finančních příspěvků, na posledním místě je oblast služeb. U pracovníků OSPOD je na druhém místě oblast služeb a na posledním místě zvyšování finančních příspěvků.

Soudci i sociální pracovníci se shodli na tom, že pěstouni jsou nejčastěji dobře informováni o věcech, které se týkají dětí jim svěřených.

9. Bude plánované odebrání odměny pěstounům znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstounů a může mít za následek zvyšování počtu dětí v ústavech?

Největší část dotazovaných se domnívá, že odebrání odměny pěstouna bude rozhodně znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstouna. Největší část soudců a soc. pracovníků si myslí, že připravovaná novela zákona nebude mít za následek zvyšování počtu dětí v ústavní péči, menší část respondentů si myslí, že důsledkem odebrání odměny bude zvyšování počtu dětí v ústavech.

Vzhledem k tomu, že nejčastěji bývají pěstouny prarodiče dítěte a jejich příjem je tedy jen z důchodu, myslím si, že i plánování dalšího snížení sociálních dávek pro rodinu takových pěstounů bude mít velký vliv na finanční hospodaření v takových rodinách. Dle mého názoru ale pěstouni se i nadále budou o svěřené děti starat i za cenu toho, že jim nemohou dopřát takové materiální zabezpečení, jako je tomu v úplných a funkčních rodinách.

7 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkumná část práce je zaměřena na zmapování okolností, za jakých bývá dítě svěřováno do péče jiné fyzické osoby než rodiče a následné pěstounské péče.

Skutečnost, že je podán návrh na svěřování dítěte do péče jiné fyzické osoby, vychází z toho, že zde je dítě, o které se vlastní rodiče nechtějí, nemohou nebo nedokáží starat. Může to být z důvodu, že rodiče zemřeli, jsou nemocní, jsou v nepříznivé ekonomické situaci, ať už z důvodu ztráty zaměstnání, delšího období nezaměstnanosti, užívání drog, alkoholu nebo prostého nezájmu o dítě.

Bylo zjištěno, že počty podaných návrhů u soudu ze zkušenosti dotazovaných jsou víceméně stejné, stejná skutečnost byla zjištěna i studiem spisů ve zkoumaném období let 2007-2011. Z provedeného zkoumání dále vyplývá, že nejčastějšími navrhovateli návrhů na svěřování dítěte do péče jiné fyzické osoby a případně následně do pěstounské péče jsou prarodiče dítěte nebo jiní příbuzní dítěte. Nejčastějšími důvody podaných návrhů zjištěné výzkumem jsou nezájem rodičů o dítě, případně náhlé úmrtí rodičů z důvodu nemoci, či nehody, alkoholová či drogová závislost rodičů.

Osoby, pečující o dítě, bývají většinou prarodiče dítěte, mívají příjem nejčastěji z důchodu. Bylo zjištěno, že rodiče dítěte hradí výživné stanovené soudem nepravidelně, popřípadě hradí jen nižší částky. Pokud jim výživné soudem stanoveno nebylo, většinou nepřispívají na potřeby dítěte žádnými částkami. Z toho důvodu bývá podáván návrh na pěstounskou péči. Při vyhovění návrhu dostávají pěstouni příspěvky na potřeby dítěte od státu, ale rodičům tím nezaniká vyživovací povinnost k dítěti. Z toho důvodu bývá podána nejčastěji úřadem práce, který se těmito dávkami zabývá, podán návrh na stanovení výživného rodičům.

Při stanovení výživného soud vychází z výslechu rodičů dítěte, osob pečujících o dítě, zhodnocuje individuálně každý případ. Výživné bývá soudem stanovováno individuálně po zhodnocení situace obou rodičů oběma rodičům, popřípadě jen jednomu z rodičů, v některých případech žádnému z rodičů.

V otázce okolností, za jakých se rodiče stýkají se svým dítětem, byla pracovníky OSPOD na prvním místě zvolena odpověď, že rodič odešel nebo zemřel, na druhém že rodič dítě navštěvuje nepravidelně, na třetím místě je volena možnost odpovědi, že rodič dávno odešel a najednou se chce vidět s dítětem.

Na otázku, zda mívají biologičtí rodiče evidováno stejné bydliště nebo dokonce spolu bydlí v domácnosti, nejvíce respondentů uvedlo, že ve věcech, které rozhodovali nebo měli na starosti, se to nestalo, na druhém místě v počtu odpovědí byla možnost, že se to někdy stává, minimum dotazovaných odpovědělo, že tato situace bývá celkem častá.

Při zkoumání důvodnosti podaných návrhů na pěstounskou péči odpovídali nejčastěji soc. pracovníci, že polovina podaných návrhů je důvodných a polovina nedůvodných. Nejvíce soudců zvolilo možnost, že velký počet žádostí je nedůvodných. Vychází tak ze zákona, kdy vyživovací povinnost k dítěti v případě nemožnosti biologických rodičů starat se o dítě, přechází na prarodiče. Podle nich je nutné přistupovat ke každému případu individuálně a posoudit tak celkovou ekonomickou situaci rodiny a propočíst příjmy na jednoho člena rodiny.

Velká část respondentů připustila, že v některých případech se ale může jednat o zneužívání dávek pěstouny.

V otázce finančního zajištění rodin pěstounů se soudci a pracovníci OSPOD shodli na tom, že u nás je pouze průměrné zajištění pěstounských rodin. Pomoc poskytovanou u nás pěstounským rodinám hodnotí respondenti jako spíše dostatečnou.

Při zjišťování názoru na rozšiřování pomoci bylo zjištěno, že největší počet respondentů je toho názoru, že je třeba se nejvíce věnovat oblasti rozšiřování poradenství. Na druhém místě u soudců je zvyšování finančních příspěvků, na posledním místě je oblast služeb. U pracovníků OSPOD je na druhém místě oblast služeb a na posledním místě zvyšování finančních příspěvků. Soudci i sociální pracovníci se shodli na tom, že pěstouni jsou nejčastěji dobře informováni o věcech, které se týkají dětí jim svěřených.

Největší část dotazovaných se domnívá, že odebrání odměny pěstouna bude rozhodně znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstouna. Největší část soudců a soc. pracovníků si myslí, že připravovaná novela zákona nebude mít za následek zvyšování počtu dětí v ústavní péči, menší část respondentů si myslí, že důsledkem odebrání odměny bude zvyšování počtu dětí v ústavech.

Z provedeného zkoumání vyplývá, že zkušenosti soudců a sociálních pracovníků péče o děti jsou podobné. Vyplývá to z dobré spolupráce mezi nimi. Jediný zásadně rozdílný názor mají na důvodnost následné pěstounské péče. Soc. pracovníci uvedli, že polovina žádostí je důvodných a polovina nedůvodných. Soudci využili všech možností v dotazníku,

přece jen největší počet soudců zaškrtl možnost, že žádosti o přeměnu na pěstounskou péči jsou víceméně nedůvodné.

Tato bakalářská práce by mohla sloužit k obeznámení veřejnosti s okolnostmi svěřování dítěte do péče jiné osoby, následně do pěstounské péče. Mohla by také přispět ke zkvalitnění posuzování životní situace osob pečujících o dítě a samotného dítěte. Závěry této práce by mohly vést ke zorganizování schůzek mezi pracovníky OSPOD a soudci okresních soudů opatrovnických zařízení pro srovnání způsobu posuzování individuálních případů jednotlivých rodin. Při přeměně péče fyzické osoby na pěstounskou péči je třeba posuzovat, zda by se mohlo jednat o zneužívání dávek pěstouny.

Dále by to mohlo vést na větší zaměření na matky, které ignorují vymoženost dnešní doby – antikoncepci, střídají partnery, rodí jedno dítě za druhým. Poté nezvládají péči o více dětí, jedno má např. v péči otec, další je v péči babičky atd.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapování stavu, který byl v době podání návrhu u soudu na svěření nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby a po svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. Dalším cílem bylo zjištění z názorů soudců a sociálních pracovníků právní ochrany dětí, jaké mají zkušenosti s pěstounskou péčí následující po svěření dítěte do péče jiné osoby.

Na základě provedeného výzkumu byl vytvořen závěr, že v případě absence péče vlastních rodičů bývá dítě nejčastěji svěřeno do péče prarodičů či jiných příbuzných. Nejčastěji to bývá z toho důvodu, že rodiče dětí buď zemřeli, nechťjí se o dítě starat, nedokáží se starat, jsou neznámého pobytu, nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, anebo jsou závislí na alkoholu či drogách.

Pokud je dítě svěřeno jiné osobě, rodiče dítěte buď stanovené výživné neplatí pravidelně anebo ani při nestanovení výživného soudem žádnými částkami na potřeby dítěte nepřispívají. V některých případech mohou rodiče dokonce bydlet s dítětem a osobou, které bylo dítě svěřeno, ve společné domácnosti. To se stává v případech, kdy rodič např. trpí fyzickou nebo psychickou nemocí. Osoby, které se takto bez přípravy ocitnou v pozici, kdy se mají starat o nezletilé dítě, zajistit mu materiální a psychické zabezpečení, jsou v těžké životní situaci.

Myslím si také, že velkou roli v takových případech hraje transgenerační přenos. Zkušenosti z orientačních rodin se přenáší i do rodin prokreačních. Takové zkušenosti, jaké člověk nabude v původní rodině, jak pozitivní, tak negativní, pak uplatňuje v rodině, kterou sám zakládá.

Z názorů soudců bylo překvapivě zjištěno, že si myslí, že velká část návrhů na pěstounskou péči je spíše nedůvodných. Myslím si, že to vyplývá ze znění zákona, který říká, že vyživovací povinnosti k dítěti přechází v případě, že se rodiče nestarají, na prarodiče.

Myslím si, že procento těch, kteří jsou schopni pěstounské dávky zneužívat, je méně. Podle mého názoru by se měl zvýšit důraz na prevenci již ve školách, pořádat různé přednášky sociálních pracovníků, upozorňovat třeba i na konkrétních případech, na možné problémy, které mohou v budoucnu nastat. Dále klást větší důraz na používání antikoncepce, toto si myslím, že se týká hlavně osob s nižším vzděláním.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARCHEROVÁ, C., *Dítě v náhradní rodině*, Praha: Portál s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-578-4.
- [2] BECHYŇOVÁ, V., BUBLEOVÁ, V., a kolektiv autorů, *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*, Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, o.p.s., 2007. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [3] BECHYŇOVÁ, V, KONVIČKOVÁ, M., *Sanace rodiny*, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [4] COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Euromedia Group, k.s., 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- [5] DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha Avicenum, 1986, ISBN 14882-5182-6.
- [6] DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Praha, Grada publishing, s.r.o., 1995. ISBN 7169-192-5.
- [7] DUNOVSKÝ, J. a kol., *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*, Grada publishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- [8] CHRÁSKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*, Praha: Grada publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- [10] KOLEKTIV AUTORŮ, *Sborníky 39 – Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*, Univerzita Karlova v Praze, Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2008. ISBN 978-80-87146-05-7.
- [11] KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [12] MAŘÍKOVÁ, H. *Velký sociologický slovník*, Praha: Carolinum, 1996. ISBN 8071843113.
- [13] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- [14] MATĚJČEK, Z., *Rodiče a děti*, Praha: Avicenum, 1989., ISBN 735 21-08/31.

- [15] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Děti, rodina a stres*, Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- [16] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Děti, rodina a stres*, Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- [17] MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- [18] MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*, Praha: Portál 2010. ISBN 78-80-7367-739-8.
- [19] PLECITÝ, V., SALAČ, J., *Základy občanského práva*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-145-8.
- [20] RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J., *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, Státní pedagogické nakladatelství, 1979, ISBN 4-31-18/1.
- [21] REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- [22] ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [23] VANÍČKOVÁ E., *Násilí v rodině syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*, Praha: Carolinum, 1995, ISBN 382-180-94 17/80.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

www.beck-online.cz

http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

<http://www.rozumacit.cz/nahradni-rodinna-pece>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. a podobně

OSPOD orgán sociálně právní ochrany dětí

aj. a jiné

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	42
Obrázek 2	43
Obrázek 3	44
Obrázek 4	44
Obrázek 5	45
Obrázek 6	45
Obrázek 7	46
Obrázek 8	47
Obrázek 9	48
Obrázek 10	48
Obrázek 11	49
Obrázek 12	50
Obrázek 13	51
Obrázek 14	52
Obrázek 15	53
Obrázek 16	54
Obrázek 17	54
Obrázek 18	55
Obrázek 19	56
Obrázek 20	56
Obrázek 21	57
Obrázek 22	58
Obrázek 23	59
Obrázek 24	60
Obrázek 25	61

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	35
Tabulka 2	36
Tabulka 3	36
Tabulka 4	41

SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Jana Machů a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia Univerzity Tomáše Bati, oboru Sociální pedagogika. Touto cestou vás prosím o vyplnění následujícího dotazníku, který je zcela anonymní a slouží pouze pro účely mé bakalářské práce s názvem „Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby a následná pěstounská péče.“ Vybrané odpovědi prosím zakroužkujte.

1. Jaká je délka Vaší praxe soudce:

- a) 1-4 roky
- b) 5-10 let
- d) 11-15 let
- e) více

2. Jaká je délka Vaší praxe soudce v opatrovnických věcech:

- a) 1-4 roky
- b) 5-10 let
- d) 11-15 let
- e) více

3. Kdo podle vás nejčastěji podává návrh na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče:

- a) prarodiče dítěte
- b) OSPOD

- c) jiní příbuzní dítěte
- d) cizí osoby
- e) lékaři
- f) úřady práce

4. Máte poznatky, že během let se počty těchto případů spíše zvyšují nebo snižují:

- a) počty mají zvyšující se tendence
- b) snižují se tendence
- c) počet je víceméně stejný

5. Jaké bývají z Vaší zkušenosti z praxe soudce nejčastěji příčiny návrhu: (zakroužkujte prosím 3 nejčastější)

- a) náhlé úmrtí z důvodu nemoci či nehody rodiče(ů)
- b) úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští
- c) mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá
- d) odebrání dítěte rodiči (nejčastěji matce), který žije sociálně patologickým způsobem života
- e) psychiatrická diagnóza rodiče(ů)
- f) rodič(e) jsou ve výkonu trestu
- g) rodiče závislí na alkoholu
- h) rodiče závislí na drogách
- i) rodiče zbaveni způsobilosti k právním úkonům
- j) rodiče omezení ve způsobilosti k právním úkonům
- k) jiné(prosím
vypište).....

6. Myslíte si, že připravovaná novela zákona – v některých případech odebrání odměny pěstouna příbuzným pěstounům dítěte, povede k zvyšování počtů dětí v ústavní péči?

- a) myslím si, že bohužel ano
- b) myslím si, že ne
- c) nedokážu posoudit

7. Myslíte si, že odebrání odměny pěstouna bude znamenat velký zásah do finančního rozpočtu pěstouna(ů) prarodiče (ů) a dítěte?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

8. Máte pocit, že většinoví rodiče hradí výživné, pokud bylo stanoveno soudem, osobám pečujícím o dítě:

- a) hradí
- b) nehradí pravidelně
- c) hradí v nižších částkách, než bylo stanoveno
- d) nehradí vůbec

9. Pokud rodičům nebylo stanoveno výživné soudem, přispívá většina biologických rodičů alespoň nějakými částkami na potřeby nezletilého dítěte:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) většinou ne

10. Jaký příjem mívají osoby, jimž bylo dítě svěřeno: (zaškrtněte prosím 2 nejčastější)

- a) důchod
- b) invalidní důchod
- c) příjem ze zaměstnání
- d) jsou nezaměstnaní – žádný příjem
- e) podpora v nezaměstnanosti
- f) další sociální dávky

11. Domníváte se, že většina žádostí o přeměnu svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby na pěstounskou péči je důvodných (prosím přiřaďte číslo 1- žádné – 5 - skoro všechny)

1 2 3 4 5

12. Považujete pomoc u nás poskytovanou pěstounským rodinám za dostatečnou:

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- c) určitě nedostatečnou

13. Při zlepšování pomoci pěstounům, které oblasti je třeba podle vás věnovat se především (prosím zakroužkujte jednu z možností)

- a) rozšiřování poradenství
- b) služeb (např. hlídání dětí)
- c) spíše zvyšování finančních příspěvků

14. Jaké je dle Vašeho názoru materiální zajištění rodin pěstounů:

- a) velmi dobře – solidně zajištěné
- b) průměrné zajištění
- c) špatné zajištění – chudí

15. Domníváte se, že v některých případech může jít o zneužívání pěstounských dávek příbuznými:

- a) ano, je to možné,
- b) v některých případech
- c) myslím si, že spíše ne

16. Zakroužkujte prosím 3 opatření, která by podle vašeho názoru nejvíce napomohla řešení finanční situace pěstounů:

- a) finanční příspěvky, finanční výpomoc nespecifikovaná
- b) pomoc při řešení problémů bydlení
- c) finanční příspěvky na pomoc v domácnosti
- d) finanční příspěvky na mimořádné výdaje pro děti
- e) jiná odpověď

17. Jsou dle Vašeho názoru pěstouni informováni ve věcech týkající se péče o svěřené děti?

- a) většinou ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) většinou ne

18. Za jakých podmínek se podle vašich zkušeností stýkají biologičtí rodiče s dítětem svěřeným jiné osobě do péče: (prosím zakroužkujte 3 nejčastější)

- a) rodič před mnoha lety odešel/zemřel a nikdy se nevrátil, ke kontaktu tedy nedochází

- b) rodič dítě navštěvuje nepravidelně a vždy po něm zbude citová spoušť
- c) rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a najednou se s ním chce vidět
- d) rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a dítě požádá pěstouny o vyhledání informací o něm a přeje si setkat se s ním
- e) rodič je ve vězení
- g) bydlí spolu

19. Jaké máte zkušenosti - stává se, že rodiče dítěte a pěstouni žijí ve společné domácnosti nebo mají hlášeno stejné trvalé bydliště:

- a) je to celkem časté
- b) někdy se to stává
- c) ve věcech, ve kterých jsem rozhodoval/a, ne
- d) nestává se to

Předem děkuji za Váš čas strávený vyplněním dotazníku, věřím, že Vám jeho vyplnění nezabere více než 20 minut, dotazník mi prosím zanechte buď na podatelně zdejšího soudu nebo mi jej osobně předejte.

S pozdravem Jana Machů